

Títol de la publicació: Revista de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.
Títol abreujat: Rev. Soc. Catalana Hist. Farm.

Edita: Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.
Domicili: Carrer de Copons 4, baixos - 08002 BARCELONA
Tel. 93 304 31 90 - correu electrònic: schf@wanadoo.es

Director: Xavier Sorní Esteva

Els autors tenen la responsabilitat total del contingut de les seves col-laboracions.
Queda prohibida la reproducció total o parcial per qualsevol mitjà sense l'autorització dels autors.

Impressió: Graficbisbal, S.L.L. (GISGRAF) - La Bisbal (Girona)

Dipòsit Legal: GI-1105-2006

ISSN 1887-908X

REV. SOC. CATALANA HIST. FARM., 6 (18): 3 (2011). ISSN 1887-908X

ÍNDEX

Activitats de la Societat (Setembre-desembre de 2011)	p. 5
Origen i evolució de dades antropomètriques infantils emprades en la propaganda farmacèutica del segle XX.	
<i>J. Boatella</i>	p. 17
La Facultad de Farmacia de la Univerisdad de Barcelona y la Medallística.	
<i>Jaime Cassas Pla</i>	p. 29
Medicamentos genéricos.	
<i>Eusebi Carreras Ginjaume</i>	p. 47
Sabia que....?	
<i>Núria Casamitjana</i>	p. 50
Comentarios sobre textos actuales de interés para la historia y la profesión farmacéutica: <i>Vida secreta dels nostres metges</i> .	
<i>Eusebi Carreras Ginjaume</i>	p. 51
Crucigrama en poció.	
O mots encreuats per als amics de la història i de la ciència	
Per <i>Eucatisme</i>	p. 53
Solució als mots encreuats	p. 54

L'edició d'aquesta Revista és possible gràcies a tots els socis, a través de les seves quotes, i també a les donacions, en concepte d'aportació als fins de la Societat, de les següents entitats:

FEDEFARMA, S.C.C.L

Laboratoris ALCON CUSI

Laboratoris DR. ESTEVE, S.A.

Laboratori DR. OLIVER RODÉS

Laboratoris FARDI

Laboratoris S.A.L.V.A.T.

Fundació URIACH 1838

A tots, l'agraïment de la Junta Directiva en nom de tota la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

ACTIVITATS DE LA SOCIETAT (SETEMBRE-DESEMBRE DE 2011)

SESSIÓ CONJUNTA AMB EL COL·LEGI DE FARMACÈUTICS DE TARRAGONA COMMEMORATIVA DEL 500 ANIVERSARI DE LA CONCÒRDIA (1511)

El dissabte 17 de setembre, al migdia, se celebrà en el Saló d'actes del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona el 500 aniversari de l'edició a Barcelona, l'any 1511, de la “*Concordie Apothecariorum Barchinone in medicinis compositis...*”, per antiguitat, la segona farmacopea impresa del món i la primera del nostre país.

La sessió fou organitzada conjuntament pel Col·legi de Farmacèutics de Tarragona i la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia per tal de recordar el seu descobridor, el farmacèutic de Valls Dr. Francesc Ballester i Castelló, i també el decisiu paper del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona en el reconeixement i difusió del descobriment d'aquesta farmacopea.

La Concòrdia de 1511, que tanta importància tingué en el seu moment per obligar per primera vegada a tots els apotecaris de Barcelona a fer de la mateixa manera les medecines compostes, amb el temps caigué tant en l'oblit que fins l'any 1942 es donava gairebé per segur que la primera Concòrdia va ésser la impresa el 1535. Fou el farmacèutic de Valls Dr. Francesc Ballester i Castelló qui descobrí un exemplar en la seva pròpia biblioteca, heretada dels seus avantpassats farmacèutics. El Dr. Ballester no es limità a donar a conèixer la troballa, sinó que endemés en féu un estudi, al qual hi donà suport el Sr. Manuel M. Bertran Bordieu, president en aquells moments del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona. El 1944, l'estudi, titulat *Concordie Apothecariorum MDXI*, era editat imprès pel mateix Col·legi, contribuint així, en gran manera, a la difusió del descobriment i al reconeixement de l'extraordinària importància de l'obra.

La sessió conjunta commemorativa portà per títol “El farmacèutic de Valls Francesc Ballester i Castelló i el Col·legi de Farmacèutics de Tarragona en el retrobament i difusió de la Concòrdia de 1511”. Presidiren l'acte, el Sr.

Jordi de Dalmases Balañá, president del Consell de Col·legis Farmacèutics de Catalunya, el Sr. Andreu Suriol Ribé, president del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona, i el Dr. Xavier Sorní Esteva, president de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia. Després dels parlaments previs, es pronunciaren dues ponències. La primera, titulada "Francesc Ballester Castelló, algunes dades biogràfiques", fou a càrrec del Sr. Jordi París Fortuny, llicenciat en Història de l'Art i Director del Museu de Valls. La segona, "Intervenció del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona en el retrobament i difusió de la Concòrdia de 1511", fou pronunciada per la Sra. M. Montserrat Duch Torner, doctora en Farmàcia, llicenciada en Història i vicepresidenta de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

La sessió comptà amb l'adhesió de diverses entitats, com la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, el Col·legi de Farmacèutics de Lleida o la Fundació Concòrdia Farmacèutica, totes representades pels seus respectius presidents.

En finalitzar l'acte, el Col·legi de Farmacèutics de Tarragona obsequià a tots els assistents amb un exemplar facsímil de l'obra de Francesc Ballester Castelló editada pel mateix Col·legi el 1944.

Seguidament, en el Restaurant Mare Nostrum de l'Hotel Ciutat de Tarragona, tingué lloc un dinar de celebració en el que hi assistiren també representants de la família del Dr. Ballester.

Fotografia de grup dels membres de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia assistents a l'acte, acompanyats de familiars del Dr. Francesc Ballester i Castelló, a la sortida del dinar de celebració.

Per al mateix dia, dissabte 17 de setembre, el Col·legi dedicà dues vitrines de l'escala a exposar materials escollits relacionats amb la Concòrdia i amb la figura de Francesc Ballester Castelló. Concretament, i per ordre expositiu:

1.- Reproducció de l'Acta de la reunió del Col·legi d'Apotecaris de la Ciutat de Barcelona celebrada el dia 30 de novembre de 1534 en la que s'acorda la impressió d'una nova Concòrdia (la segona, impresa el 1535). Tercer llibre d'actes del gremi d'apotecaris de Barcelona (Ateneu Barcelonès).

2.- Reproducció de l'article de Francisco Ballester "De Libros Viejos". *Farmacia Nueva* [Madrid] VIII (1943), en el que donava notícia de la possible existència d'una "Concòrdia" anterior a la fins llavors coneguda de 1535, de manera que podia ser considerada com la primera farmacopea d'Espanya. Facilitat per la Fundació la Concòrdia Farmacèutica.

3.- Reproducció de l'article de Rafael Folch Andreu "Un Comentario al artículo del D. Francisco Ballester" titulado «De Libros Viejos». *Farmacia Nueva* VIII (82) 657. En aquest article se pronuncia a favor que es tracta de la primera farmacopea editada a Espanya. Facilitat per la Fundació la Concòrdia Farmacèutica.

4.- Reproducció de l'article de Sergio Caballero y Villaldea "Libros viejos de D. Francisco Ballester". *Farmacia Nueva*, VIII (83) 698-699 (1943). Intervé mirant de precisar la data de l'edició de la Concòrdia.

5.- Reproducció de l'article de Rafael Folch Andreu. "Más comentarios «De Libros Viejos»". *Farmacia Nueva*, (83) 700-702 (1943). Ratifica que l'obra és la primera Concòrdia editada a Barcelona l'any 1511 rectificant la data d'impressió, 1501, que en un primer moment va llegir Ballester.

6.- *Llibre d'Actes de la Junta de Govern del Col·legi de Farmacèutics de Tarragona*.

Reproducció de l'acta de la Reunió de la Junta de Govern de 7-XI-1943.

Reproducció de l'acta de la Reunió de la Junta de Govern de 22-I-1944.

Reproducció de l'acta de la Reunió de la Junta de Govern de 20-II-1944.

7.- *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511. "La primera Farmacopea Española"* por F. Ballester y Castelló. Editada por el Colegio Oficial de Farmacéuticos de la província de Tarragona, (1944). Exemplar núm. 182. Propietat del COFT.

8.- *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511. "La primera Farmacopea Española"* por F. Ballester y Castelló. Editada por el Colegio Oficial de Farmacéuticos de la província de Tarragona, (1944). Exemplar núm. 037. Cedit pel Fons bibliogràfic del Dr. Ramon Jordi González.

9.- Edició facsímil de *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511. "La primera Farmacopea Española"*, del Dr. Francesc Ballester i Castelló, editada pel Col·legi de Farmacèutics de Tarragona el 2011.

10.- Correspondència manuscrita entre Francesc Ballester Castelló i Sergio Caballero Villaldea. Són 3 de les 25 cartes que formen part del llegat de Flavio Caballero:

Carta N. 1 Valls, 28 Enero 1944, S. D. Sergio Caballero, Madrid.

Carta N. 2 Valls 9 Marzo 1944, S. D. Sergio Caballero, Madrid.

Carta N. 3 Madrid, 11 Marzo 1944, Sr. Francisco Ballester, Valls.

Cedides per la Dra. M. Montserrat Duch i Torner.

11.- "80 anys a l'escenari o al pati de butaques; records de la meva vida", en la que a través de 424 pàgines el Dr. Francesc Ballester i Castelló ofereix la seva autobiografia. Valls 1949. Obra cedida per E. Ribé.

12.- Recordatori de la seva mort. Francesc Ballester (18 d'abril del 1950). Cedit per la Dra. Duch i Torner.

13.- Reproducció de l'article d'Angel Martínez “*Estudio comparativo de las Farmacopeas catalanas o Concordias de 1511, 1535 y 1587*”, *Farmacia Nueva*. (1950), 164, p. 341-350. Cedit pel Fons bibliogràfic del Dr. Ramon Jordi González.

14.- Coberta de l'edició *Las Concordias de Barcelona del siglo XVI*. Discurs d'ingrés com a acadèmic numerari a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Barcelona (actualment, de Catalunya) del Prof. Dr. Josep M. Suñé Arbussà, Catedràtic d'Història de la Farmàcia i Legislació Farmacèutica a la Univeristat de Barcelona. Any 1977.

15.- “*La segona farmacopea més antiga del món fou propietat d'un vallenc, el doctor Ballester*”. *Cultura* Número 395 - Valls, desembre 1980.

16.- Coberta de *Presentació pública de La Concòrdia a l'Aula Magna de la Facultat de Farmàcia de la UB pel Prof. Dr. Suñé Arbussà amb motiu de la commemoració de la patrona de la Facultat, l'any 1980*. Conferència fent pública l'adquisició de l'exemplar original de 1511, precisant que es tractava de la primera farmacopea espanyola i segona del món.

17.- Edició facsímil de l'obra *Concordie Apothecariorum Barchinone 1511*. Introducció i comentaris en català i castellà del prof. Dr. Josep M. Suñé Arbussà. Barcelona: Universitat, Centre de Publicacions, Edicions, Intercanvi Científic i Extensió Universitària, 1980. Exemplar número 456. Propietat de la Dra. M. Montserrat Duch i Torner.

18.- *La Concòrdia dels apotecaris de Barcelona de 1511: estudi, transcripció i traducció*. Publicació de la Dra. M. Montserrat Duch i Torner, sota l'auspici de la Fundació Uriach 1838. Barcelona, 2000. Exemplar facilitat per la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia.

19.- *Diccionario biográfico y bibliográfico de autores farmacéuticos españoles*, del Dr. D. Rafael Roldán Guerrero. Edició facsímil, tomo I; editat per la Real Academia Nacional de Farmacia el 2003.

20.- *Les Concòrdies de Barcelona del segle XVI = Las Concordias de Barcelona del siglo XVI = The 16th-century concordias of Barcelona*, obra en 4 volums que recull en facsímil les Concòrdies de Barcelona publicades en 1511, 1535 i 1587, amb estudi introductori en català, castellà i anglès. Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya - Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona”. Exemplar donat per la Reial Acadèmia de Catalunya al Col·legi de Farmacèutics de Tarragona.

21.- *Estudi dels pròlegs de les tres Concòrdies dels apotecaris de Barcelona*. De M. Montserrat Duch i Torner. Editat per la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia. Barcelona, 2008. Publicació facilitada per la SCHF.

22.- *Noves aportacions sobre el retrobament de la Concòrdia de 1511*. Discurs d'ingrés com a acadèmica corresponent a la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya de la Dra. M. Montserrat Duch Torner. 2 de juny de 2010.

23.- Reproducció de sis pàgines de *La Concòrdia* de 1511 amb la traducció del llatí al català realitzada per la Dra. Montserrat Duch.

**M. Jesús Gallart Mora,
Farmacèutica,
ex-cap de Servei jubilada del Servei de Farmàcia de l'Hospital
Joan XXIII**

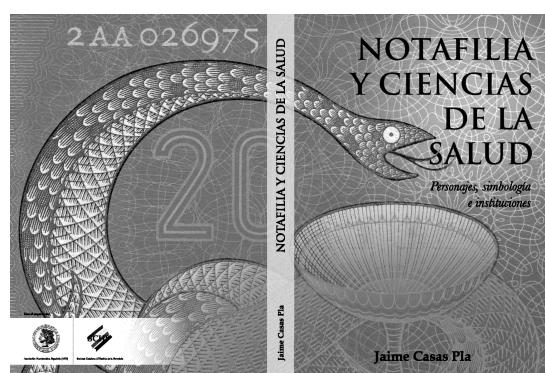
PRESENTACIÓ DEL LLIBRE NOTAFÍLIA Y CIENCIAS DE LA SALUD...

El passat 6 d'octubre de 2011, a les set de la tarda, a Barcelona, en el Saló d'actes de l'Asociación Numismática Española (ANE), tingué lloc l'acte de presentació del llibre *Notafilia y Ciencias de la Salud: Personajes, Simbología e Instituciones*, obra del Dr. Jaime Casas Pla, auspiciada per l'Asociación Numismática Española i la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, entitats a les quals l'autor hi pertany com a soci.

Dues vistes del saló d'actes de l'Asociación Numismática Española durant l'acte de presentació del llibre del Dr. Casas.

Intervingueren els presidents de totes dues associacions, Sr. Josep Pellicer Bru i Dr. Xavier Sorní Esteva, autors de dos respectius pròlegs, i el mateix Dr. Jaime Casas, que presentà i explanà la seva obra de forma clara i amena. En finalitzar l'acte, se serví un *lunch* i els socis assistents foren obsequiats amb un exemplar del llibre.

La redacció

VISITA A LA SAGRADA FAMÍLIA

El divendres 18 de novembre, al matí, com a preàmbul de les X Jornades d'Història de la Farmàcia, una trentena d'inscrits i accompanyants vam fer una visita a la Sagrada Família.

Recomanats pel Dr. Joan Uriach Marsal i per la Sra. Regina Aloy de Riera, ens va rebre el president delegat de la Fundació de la Junta Constructora del Temple de la Sagrada Família, Sr. Esteve Camps i Sala, que ens va explicar la visió i religiositat d'Antoni Gaudí, l'arquitecte que va dedicar la seva vida a la construcció del temple i que va viure els últims anys al seu taller de la Sagrada Família, fins que morí atropellat per un tramvia a la cruïlla de Gran Via amb Bailen el dia 7 de juny de 1926.

Els treballs els va començar l'arquitecte Francesc de Paula Villar i Lozano, i fins l'any 1883 Gaudí no se'n va fer càrec, començant en estil neogòtic les primeres construccions, després es va decantar cap el modernisme.

Gaudí va voler que els Sants i les imatges estiguessin per fora de l'església per tal que les veiessin els que no anaven habitualment a missa i d'aquesta manera acabessin per entrar a l'interior. A la part de dins no hi ha imatges que pugui distreure al visitant, que pot admirar sense distraccions l'arquitectura amb tota la seva magnificència.

Fotografia de grup dels visitants a la Basílica de la Sagrada Família, acompanyats del Sr. Esteve Camps Sala (centre dreta), president delegat de la Fundació de la Junta Constructora del Temple de la Sagrada Família.

Quasi tots els integrants del nostre grup havíem estat a la Sagrada Família, ja que la cripta i les torres es poden visitar des de fa molts anys, però pocs havíem entrat a l'interior de la basílica. El monument ha adquirit un prestigi molt més important des que el Papa en la seva visita a Barcelona l'any passat la va inaugurar.

El Sr. Esteve Camps ens va explicar que des de la difusió de l'acte inaugural per televisió a tot el món, la quantitat de visitants s'ha incrementat exponencialment, fins a tal punt que és el monument més visitat d'Espanya, situació que ha comportat un increment important dels ingressos que es poden dedicar a la construcció.

Les obres van aturar-se totalment durant la guerra civil, i a més a més van cremar els planells que Gaudí tenia en el seu taller. El projecte del genial arquitecte va poder reconstruir-se posteriorment gràcies a les maquetes de guix, perquè Gaudí a més dels planells ho construïa tot primerament en guix a petita escala. La reunió de les maquetes i els trossos de guix esmolcats va fer que els arquitectes encarregats de perpetuar la seva obra poguessin descobrir quines eren les seves idees i el disseny que tenia previst per al temple.

No va ser fins els anys cinquanta que es va fer una col·lecta popular a la que hi va col·laborar molta gent per continuar-ne la reconstrucció. Els fons sempre van ser una limitació fins l'arribada del turisme, l'altra gran empenta per poder avançar les obres van ser les noves tecnologies i el disseny per ordinador.

Avui en dia el picapedrer ha desaparegut i la feina de tallar la pedra es fa amb màquines robotitzades. Les estructures es fan de formigó, i els recobriments de pedra es fabriquen fora de Barcelona, on són transportats amb grans camions i aplacats als murs amb grans grues. Properament han d'instal·lar-ne una d'altíssima per tal de construir les torres principals i el cimbori.

Una guia ens va acompanyar a la visita amb els seus comentaris que podíem escoltar a través d'auriculars. Vam començar per l'interior del temple.

Vam contemplar la grandiositat de l'interior de la Basílica, amb una nau central altíssima de 45 m, sostingut el sostre per unes sòlides columnes on la llum matisada entrava pels vitralls de colors.

Les columnes, ramificades en forma de palmera, són unes de pedra arenisca de Montjuïc, altres de granit, altres de basalt negre i les més properes a l'altar de pòrfir rosa que es transporta des de l'Iran i que suportaran el cimbori central de 170 m d'alçada.

Vam poder veure l'altar amb el seu baldaquí on hi pengen raïms, al davant una talla a mida natural de Crist crucificat. Donant la volta, pel darrera de l'altar es pot veure a sota, per les obertures inferiors, la cripta i la tomba de Gaudí, on hi ha una llanterna encesa.

Vam sortir després a l'exterior per la façana de la Passió, dissenyada per l'artista Josep Maria Subirachs; és d'estil modernista, lluny de l'estil neogòtic de la porta del naixement que vam veure després en acabar la visita. Queda encara per construir una tercera façana, la de Glòria que es construirà en front del carrer Mallorca.

La visita va ser molt instructiva i va servir per agafar consciència del magnífic monument de projecció internacional que és el temple de la Sagrada Família. Diuen que si els avenços tecnològics i l'economia accompanyen pot estar llesta per inaugurar-la l'any 2026 i nosaltres que ho puguem veure.

Josep Bartomeus

ACTIVITATS DE LES X JORNADES D'HISTÒRIA DE LA FARMÀCIA CELEBRADES EL 18 I 19 DE NOVEMBRE DE 2011

El divendres 18 de novembre, a les 16:00h, a la seu de Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, tingué lloc la recepció i lliurament de la documentació als inscrits.

A les 16:30h, Sessió inaugural, amb intervenció del vicepresident de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, Molt Il·ltre. Dr. Oriol Valls Planells, en representació de l'entitat que gentilment posà a disposició el Saló d'actes, la del president de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, Molt Il·ltre. Dr. Xavier Sorní Esteva, del president de les X Jornades, Molt Il·ltre. Dr. Joan Uriach Marsal, i del president de la Comissió científica i president d'Honor de la Societat, Il·ltre. Dr. Eusebi Carreras Ginjaume.

A les 17:00h, Conferència inaugural, a càrrec de la Molt Il·ltre. Dra. Anna M. Carmona Cornet, Catedràtica d'Història de la Farmàcia, sobre el tema: *La Farmàcia catalana: influx i reacció internacional*.

A les 18:00h, Pausa-cafè.

A les 18:30h, Primer grup de comunicacions. Moderadora: Dra. Núria Casamitjana Cucurella. Intervingueren:

- Jaume Bech Borràs: *Les terres medicinals emprades pels catalans a la Baixa Edat Mitjana sota la influència de l'Escola de Montpeller*.
- Jaime Casas Pla: «*La Medical Heritage Society*» (USA) y sus medallas editadas y relacionadas con las ciencias de la salud.
- Jaime Casas Pla: *El té en la Notafilia*.
- Francesca Niubò Prats i Martí Pujol Forn: *Catàleg de llibres antics del Museu Cusí de Farmàcia*.
- Miquel Ylla-Català Genís: *Sants Cosme i Damià. Una taula del segle XVI del Museu Cusí de Farmàcia*.

Sessió inaugural de les X Jornades d'Història de la Farmàcia. D'esquerra a dreta, el Dr. Xavier Sorní, president de la Societat organitzadora, el Dr. Oriol Valls, en representació de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya, el Dr. Joan Uriach Marsal, president de les X Jornades, i el Dr. Eusebi Carreras Ginjaume, president de la Comissió científica.

A les 21:00h, Sopar de celebració en el restaurant Fonda España (Hotel España).

L'endemà, dissabte 19 de novembre., a les 10:30h, Ponència i segon grup de Comunicacions. Sessió dedicada a la Història de la Farmàcia Filipina (grup de la UCH-CEU). Moderador: Dr. Eusebi Carreras Ginjaume. Intervingueren:

- José María de Jaime Lorén: *El inicio de los estudios de Farmacia en Filipinas: La «Revista Farmacéutica de Filipinas» (1893-1894)*.
- Juan Ferrer Llusar: *Barcelona en la vida de Antonio Luna: Farmacéutico, escritor y militar independentista filipino*.
- Francisco Mulet Zaragoza: *Farmacéuticos catalanes en los primeros años de la Facultad de Farmacia de la Universidad de Santo Tomás de Manila*.
- Francisco Mulet Zaragoza i Juan Ferrer Llusar: *La leche de caraballa a través de los análisis de los farmacéuticos filipinos del Rosario y Luna*.
- José María de Jaime Ruiz i Eva Blasco Julve: *Farmacéuticos filipinos en el «Diccionario» de Rafael Roldán*.

A les 12:00h, Pausa-café.

A les 12:30h, Tercer grup de comunicacions. Sessió dedicada a la Història de la Farmàcia i de la Sanitat valenciana i aragonesa (grup de la UCH-CEU i UCV). Moderadora: Dra. M. Dolors Gaspar García. Intervingueren:

- José María de Jaime Ruiz i Eva Blasco Julve: *Farmacéuticos i profesores sanitarios en la Sociedad Aragonesa/Iberica de Ciencias Naturales*.
- José María de Jaime Ruiz i Jaime de Pablo Ruíz: *Farmacéuticos y profesores sanitarios en "La Asociación", primera revista turolense de ciencias*.
- Vicente Sanchís Albero, José Salvador García i José María de Jaime Lorén: *El cólera en la provincia de Valencia según un resumen general del Ministerio de la Gobernación (1885)*.
- Vicente Sanchís Albero, José María de Jaime Lorén i María Isabel Martínez Martínez: *Estado sanitario de Aielo de Malferit (Valencia) en el siglo XIX*.
- Joaquín María García Roselló i Anna María García Codina: *La Farmacia Contemporánea en el Ebro. La singular aportación de los farmacéuticos aragoneses*.

A les 14:00h, Dinar de treball al restaurant La Reina del Raval.

A les 16:30h, Quart grup de comunicacions. Moderador: Dr. Jaime Casas Pla. Intervingueren:

- Ignasi Sarriàs Mossó: *Jocs i objectes de publicitat farmacèutica de Bayer, anys 30, en material efímer*.
- Maria Dolors Gaspar García: *Estudio comparativo de las dos Ediciones en español del tratado de Química Farmacéutica de Ernst Schmidt, quinta edición (1907)*.
- Maria Rosa Parès Marimon i Anna María Carmona Cornet: *Anuncis de medicaments a la premsa igualadina de finals del segle XIX*.
- Cèsar Blanché: *Els herbaris com a font d'informació per a l'estudi de flora medicinal amenaçada: el cas de l'herba bona (Achillea maritima)*.

A les 17:30h, Sessió dedicada al 500 aniversari de la *Concordie Apothecariorum Barchinone in medicinis compositis* (Barcelona, 1511). Intervingueren el Dr. Xavier Sorní Esteva (moderador), la Dra. M. Montserrat Duch Torner, la Dra. Núria Casamitjana Cucurella i el Sr. Manel Subirà Rocamora.

A les 18:30h, Conferència de clausura a càrrec del Dr. Josep Danon Bretos, sobre el tema *La farmàcia històrica en una biblioteca moderna*.

A les 19:15h, Parlaments de cloenda de les X Jornades d'Història de la Farmàcia. Intervingueren: el vicepresident de la Reial Acadèmia de Farmàcia

de Catalunya, Molt II·ltre. Dr. Oriol Valls Planells, el president de la Societat Catalana d'Història de la Farmàcia, Molt II·ltre. Dr. Xavier Sorní Esteva, el president de les X Jornades, Molt II·ltre. Dr. Joan Uriach Marsal, i el president de la Comissió científica, II·ltre. Dr. Eusebi Carreras Ginjaume.

La Comissió organitzadora

DIADA SOCIAL NADALENCA

Cada any, quan el Nadal és a tocar, la Societat organitza una diada social de caire cultural i festiu. Enguany se celebrà el dissabte 17 de desembre de 2011.

Al matí, ens vam reunir a la plaça de la Villa de Madrid, on hi ha una estàtua d'una *maja* típica madrilena. En aquesta plaça s'hi troba un antic cementiri romà, on hi ha més de setanta sepulcres dels segles II i III d.C. En aquell temps les tombes es posaven fora de la ciutat per raons higièniques i perquè tothom que entrés a la població les pogués veure.

Durant el segle II el ritual consistia en la cremació del cadàver, i les restes calcinades es depositaven en una tomba amb el seu parament domèstic, ungüents i perfums; de vegades se sacrificaven també animals. Els més pobres eren enterrats únicament amb una moneda per lliurar-la al barquer Caronte que els portaria fins l'altra riba de la llacuna Estígia, mitologia aquesta d'origen grec que s'havia estès a l'imperi romà. Des de finals del segle II dC les cremacions van ser substituïdes per les inhumacions.

Les necròpolis com aquesta de Barcino estaven rodejades de jardins on els familiars anaven a honrar els seus difunts i on hi celebraven àpats i libacions.

Després vam fer la visita a l'Ateneu Barcelonès, que es troba al Palau Savassona des de 1906 en què s'hi va traslladar des de la seva antiga seu a la Rambla dels Caputxins.

En una visita guiada vam veure l'antiga entrada de carruatges, amb el que eren les antigues quadres al fons, espai que ara es dedica a saló d'actes. Per un ascensor modernista amb cabina de fusta, part del grup va anar directe al tercer pis, mentre uns altres vam pujar per l'esplèndida escala noble del Palau.

La sala d'actes més gran de l'Ateneu és l'anomenada d'Oriol Bohigas, molt moderna i amb capacitat per a 240 persones, on s'hi donen conferències i concerts.

Vam baixar després a la biblioteca, que conté més de 300.000 volums, molts dels quals es refereixen a la història i la literatura catalanes; els lectors en les seves taules de fusta i sota les lampadetes arreglerades llegien en silenci

i amb fruïció llibres antics. Visitarem també la Sala Pompeu Fabra, on s'hi troba un important fons de revistes i documents.

En arribar al bar, hi veiérem fotografies de socis il·lustres, entre ells la de la nostra consòcia Rosa Fabregat; al costat hi ha la sala de converses amb les seves columnes de pedra, els sofàs i les tauletes per jugar a cartes i jocs de taula.

Tots plegats ens vam fer una fotografia al jardí on hi ha un estany de carpes vermelles i unes palmeres molt altes.

Acabada la visita, el dinar era a la planta baixa del propi Ateneu on podeu trobar-hi el restaurant, teníem allí una sala per a nosaltres sols, dos menús a triar: còctel de gambes o patates d'Olot, de segon peix o carn, unes postres i un cafè, tot bo i a un preu assequible.

A la tarda, després de caminar una miqueta, tornarem a reunir-nos a la seu de la Societat per descobrir la pel·lícula “In Old California”, en blanc i negre produïda l'any 1942. Una història d'amor i de tirs al més pur estil de l'oest. Encapçalat el repartiment per John Wayne l'heroi apotecari que procedent de Boston s'instal·la a Sacramento, on obre una farmàcia, guareix els malalts, mata els dolents i se'l disputen les protagonistes femenines.

Amb cava i torrons ens felicitarem el Nadal i ens vam acomiadar per marxar cap a casa.

Josep Bartomeus

REV. SOC. CATALANA HIST. FARM., 6 (18): 17-28 (2011). ISSN 1887-908X

ORIGEN I EVOLUCIÓ DE DADES ANTROPOMÈTRIQUES INFANTILS EMPRADES EN LA PROPAGANDA FARMACÈUTICA DEL SEGLE XX

J. Boatella
Universitat de Barcelona

Introducció

La publicació, l'any 1870, de l'obra d'Adolphe Quetelet (Gante, 1796 - Brussel·les, 1874), titulada “*Antropometrie*”, va representar l'inici formal d'aquesta disciplina. A partir d'aleshores, va posar-se de manifest l'interès que oferia, entre d'altres aspectes, l'obtenció de diferents mesures corporals (talla, pes, perímetres, plecs, etc.) com indicadors de salut en general i del creixement i desenvolupament de nens i adolescents, en particular. Cal dir que aquesta aplicació va contribuir a la vegada i de forma decisiva, al progrés de la pediatria que, per aquells anys, havia d'enfrontar-se amb unes tasses de mortalitat, incidència de malalties infeccioses i malnutrició molt elevades. A més, ja a finals de segle, varen produir-se intensos debats sobre les bondats i repercussions de la substitució de la llet materna per les anomenades formules infantils i altres derivats lactis i també, en aquest sentit, el control del pes i dels increments obtinguts amb les diferents modalitats, va convertir-se en un element decisiu a l'hora d'argumentar les opinions contraposades.

Tot això va motivar que la pràctica d'aquest tipus de mesures es convertís en habitual en hospitals i consultes mèdiques i també, en oficines de farmàcia, algunes drogueries i, fins i tot, amb posterioritat, en domicilis particulars. En aquest sentit i atesa la vinculació existent entre la farmàcia i la dietètica infantil, des de les oficines va iniciar-se la pràctica de subministrar taules de creixement i dades de pesos i talles de referència per a facilitar informació, però també com un nou instrument publicitari tant de les pròpies oficines de farmàcia, com de les indústries farmacèutiques i/o de productes de dietètica. Aquesta publicitat s'exercia mitjançant fulletons destinats als pares i pediatres que incloïen informació de productes per a l'alimentació infantil (llets en pols, condensades, farines, etc.) o bé, mitjançant targes de control individual, amb inclusió en ocasions, de valors de referència.

Però els continguts d'aquest tipus de material varen modificar-se notablement (dècades dels anys 60-70) com a conseqüència de l'evolució del concepte “valors de referència” i també de la publicació de diferents informes de caràcter internacional i d'estudis de creixement infantil realitzats a Espanya amb sòlides bases estadístiques. Aleshores, aquest instrument publicitari va quedar ben diferenciat entre una modalitat de control individual (anotació de pesos) i una altra amb informació més exhaustiva, lliurada des de la consulta pediàtrica.

En aquest treball, s’analitza la informació recollida en aquest tipus de material publicitari durant el segle XX, amb l’objectiu de conèixer el seu origen, evolució, grau d’actualització i impacte de les dades obtingudes per especialistes del nostre país.

Antropometria infantil

Tal com ja s’ha esmentat, un dels àmbits en el que ràpidament va identificar-se el gran interès que oferia la pràctica de mesures corporals, fou el del seguiment del creixement dels nens. El 1877, Bowditch, als Estats Units ja va publicar unes taules de creixement de nens escolars de Bòston i a finals de segle, Rotch¹ afirmava: “*The weight is, in fact, an index of the nutritive processes to such an extent that it is representative of the child's well-being, while the height gives us information rather as to its cellular activity*” i assenyalava aleshores que en néixer, era “normal” un pes d’entre 3.250 i 3.150 g per a la població estudiada, mentre que pel cas d’Alemanya, Buschan, donava unes xifres d’entre 3.179 i 3.521 per als nens i de 3.100 a 3.370 per a les nenes i Schmid-Monnard, de 3396 i 3315 pels infants de Halle². Ben aviat va comprovar-se que, a banda dels valors absoluts, també eren molt importants els increments del pes i la talla, formulant-se al respecte diferents regles, com ara la “llei de creixement de la infància”, proposada per Liharzik³, la fórmula “simplificada” de Marfan, etc.

A Espanya, F. Vidal Solares fou pioner en l'estudi d'aquestes qüestions⁴ (**Imatge núm.1**). La seva estada a París, li va permetre de conèixer els treballs

-
- 1) Rotch T.M. (1896) *Pediatrics and the hygienic and medical treatment of children*. Lippincott Co. Philadelphia.
 - 2) Aranzadi, T. (1903) *Antropometría*. Gallach. Sucesores de Manuel Soler, Barcelona.
 - 3) Martínez Vargas, A. (1915) *Tratado de Pediatría*. J. Vives. Barcelona.
 - 4) Escude M. (1984) *El inicio de la pediatría hospitalaria en Cataluña. La obra asistencial y científica de Fco. Vidal Solares*. Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona.

d'il·lustres pediatres i ja el 1881 publicà un interessant opuscle⁵ en el que comenta diferents aspectes com ara són: els factors de variabilitat, la importància del control de pes en els nou nats (“*Cuando un niño gane de 20 a 25 gramos diarios, diremos que se encuentra realmente bien... hasta los 5 primeros meses. Si el niño no gana diariamente... se deberá cambiar de nodriza si realmente es la leche de esta la que tenga la culpa de dicha deficiencia*”), aporta dades de pesos i talles obtingudes a París i mostra els dispositius existents a l’època per a dur a terme les mesures. Cal recordar que precisament durant aquests anys (1886) va crear-se a Espanya, l’especialitat de “Enfermedades de la infancia con su clínica”⁶.

Les dades originals de més antiguitat corresponents a població espanyola són, probablement, les publicades per Martin⁷ i, especialment, per González Álvarez⁸ i Martínez Vargas³. Aquest darrer, assenyalava, l’any 1893, que: “...todo niño ha de

imatge 1.- Consulta pediàtrica del Dr. Vidal Solares (probablement a l'Hospital de Nens Pobres de Barcelona). La bàscula és de la marca Ballarín, de la Casa Manuel Ballarín y Cía., fundada el 1885, i que era al carrer Còrsega de Barcelona. Fotografia de principis de segle (Arxiu Hospital de Nens).

-
- 5) Vidal Solares F. (1881) *Del peso de los recién-nacidos*. Librería de F. Puig. Barcelona.
 - 6) Granjel L.S. (1980) *Historia de la pediatría española*. Edición XVI Congreso internacional de pediatría. Asociación española de pediatría. Romargraf S.A. Barcelona.
 - 7) Martin J. (1909) *Comparación entre el desarrollo físico en los niños pobres y el de los bien acomodados*. Tesis doctoral. Granada.
 - 8) Gonzalez B. (1905) *Higiene de los niños*. Enrique Teodoro. Madrid
-

aumentar su estatura, durante el primer año, en 15 o 18 centímetros,... que en ese mismo período de tiempo ha de añadir al peso con que nace 5 o 7 kilogramos, triplicando el peso inicial..." i també que "... todo feto, al nacer debe medir 50 cm de longitud y pesar 3,300 g... demuestro como los fetos españoles tienen al nacer un peso menor y una estatura mas corta que los niños de los demás países". Destaquen també per les seves aportacions, alguns deixebles seus, com Teixidor, Vives, Alemany, Mahiques, Farré o Martorell. Aquest darrer va obtenir dades corresponents a nens de Barcelona, en edat escolar, a partir dels quals el propi Martínez Vargas, entre d'altres qüestions de gran interès, conclou: "...los niños de 6 años son iguales en estatura a los de Boston, mayores que los de Bruselas y menores que los de Berlín, Massachussets, Alemania y Francia... a los de 13 años son menores que los de todos los países"⁹⁾. Són referències que poden considerar-se, doncs, com els primers antecedents de dades corresponents al nostre país. De la importància que s'atribuïa aleshores a aquest tipus de mesures poden donar-ne idea la següent nota publicada per La Vanguardia en la seva edició del 20 de juny de 1905: "El viernes próximo se procederá gratuitamente a comprobar el peso de los niños de menos de dos años, en el dispensario de la Obra de Jesús, para anotar su desarrollo físico" o l'anunci d'un consultori mèdic de principis de segle que es reproduceix en la **Imatge núm. 2**.

No fou fins a la dècada dels anys 40 quan l'Antropometria es consolida definitivament davant la necessitat de la indústria, en especial la bèl·lica, de disposar de dades de referència i significatives. En aquest sentit, als Estats

Imatge 2.- Targeta publicitària del "Centro médico de Sta. Ana".
Barcelona. (aprox. 1910) (Arxiu de l'autor).

9) Martínez Vargas, A. (1918) *En defensa de la raza. Discurso inaugural de curso académico. Universidad de Barcelona.* La Académica de Serra y Russell. Barcelona.

Units es perfeccionaren les taules existents i s'hi inclogueren valors derivats de tractaments estadístics (percentils) essent unes de les més acceptades les de Stuart y Meredith publicades el 1949^{10, 11}. Curiosament, els valors inclosos en aquestes taules, si bé que amb lleugeres modificacions, foren emprats també per alguns pediatres espanyols, en dècades posteriors¹². Ja als 70, i sota els auspícis del National Center for Health Statistics (NCHS), es varen publicar unes taules¹³, que modificades amb posterioritat foren recomanades per la OMS el 1978, pel seu ús internacional¹⁴.

A Espanya i amb l'excepció d'alguns estudis de caràcter puntual com ara són els treballs de Boix¹⁵, Ramos¹⁶, Sainz de los Terreros¹⁷, Grande Covián¹⁸ o Jiménez Díaz¹⁹, els primers estudis realitzats en base a aquest tipus de plantejaments no es varen desenvolupar fins la dècada dels anys 70²⁰ i, especialment, a partir de la següent, quan es feren públics els resultats de diversos treballs finançats algunes fundacions. Un dels primers fou l'anomenat “Informe Paidos’84”²¹ en el que es destaca que “*Los niños Paidos 84 comparados con los valores publicados por el NCHS tienen unas tallas*

-
- 10) Meredith H.V., (1949) “A «physical growth record» for use in elementary and high schools”. Am. J. Pub. Health, 39, 878-885.
 - 11) Nelson W.E. (1959) *Textbook of Pediatrics*. 7^a ed. Filadelfia.
 - 12) Plaza, J. (1966) *Puericultura*. JIMS. Barcelona.
 - 13) National Center for Health statistics.(1970) “Height and weight of children 6-11 years by age sex race and geographic regions”. Series 11, 104. Health services and Mental Health Administration. United States government printing office. Washington.
 - 14) Hamill P. V.V., y col. (1979) “Physical growth: National Center for Health Statistics percentiles”. Am. J. Clin. Nutr, 32, 607-629.
 - 15) Boix, J. (1941) *Manual de puericultura*. García Muñoz. Valencia.
 - 16) Ramos, R. (1941) *Puericultura: higiene, educación y alimentación en la primera infancia: del nacimiento a los tres años*. Barcelona.
 - 17) Sainz de los Terreros C., Galarreta M. (1942) *Memoria del primer Consultorio de los niños de pecho* (1939-1942). Madrid.
 - 18) Grande Covian F. y col. (1944) “Alimentacion y desarrollo infantil. El estado nutritivo de los niños en edad escolar de un suburbio de Madrid”. Res. Clin. Esf. XII (2), 87.
 - 19) Jimenez Diaz C. *Estudio de Nutrición*. Dirección General de Sanidad. Madrid 1941-1943.
 - 20) Palacios J.M., Garcia Almansa A (1972) *El crecimiento y sus defectos*. Sandoz. Barcelona. Sandoz.
 - 21) Bueno M. y col. (1985) Paidos’84. *Estudio epidemiológico sobre nutrición y obesidad infantil*. Danone. Madrid.

semejantes, aunque discretamente inferiores desde los 6 a los 9-10 años. A partir de entonces las diferencias se establecen de manera que a los 13 años es de unos 9 cm. en varones y de 6 cm. en hembras, a favor de los niños americanos. Los varones españoles pesan más que los de NCHS hasta los 12 años y las hembras también hasta los 11 años". Pocs anys després, aparegueren les corbes de creixement corresponents als estudis dirigits per Hernández²², de la Puente^{23,24}, els resultats de l'anomenat "Proyecto enKid"²⁵, els obtinguts per Sobradillo, publicats per la fundació Orbegozo²⁶, els de la Fundación Andrea Prader²⁷ i els de l'estudi realitzat per Carrascosa^{28,29}. Cal destacar que les dades corresponents a la majoria d'aquests estudis, figuren com a valors de referència en la publicitat de diferents laboratoris com ara Danone, Nutribén, Ordesa, Pfizer, Wander, etc.

El material publicitari

Des de les primeres dècades del segle XX (anys 20-30), la distribució de material publicitari amb informació sobre pesos i talles "normals" per a nens, pel seguiment del seu creixement o bé pel control de pes en adults, fou una pràctica habitual a les oficines de farmàcia o també, de forma directa, per part de les empreses que preparaven productes dietètics. Des d'un punt de

-
- 22) Hernández M., y col. (1988) *Curvas de crecimiento. Instituto sobre crecimiento y desarrollo*. Fundación F. Orbegozo. Garsi. Madrid
 - 23) De la Puente M. y col. (1993) "Estàndards transversals de creixement de la població infantil i adolescent de Catalunya (1986-1987)" Bull. Soc. Cat. Pediatr., 53, 251-261.
 - 24) De la Puente M. y col. (1997) "Cross-sectional growth study of the child and adolescent population of Catalonia (Spain)". Annals of Human Biology, 24, 5, 435-452.
 - 25) Serra, Ll., Aranceta J. (2001) *Obesidad infantil y juvenil*. Estudio enKid. Vol 2. Masson. Barcelona.
 - 26) Sobradillo B., y col. (2002) *Curvas y tablas de crecimiento (Estudios longitudinal y transversal). Instituto de investigación sobre crecimiento y desarrollo*. Fundación Faustino Orbegozo Eizagirre. Bilbao.
 - 27) Fernández Longás A., y col. (2004) *Estudio longitudinal de crecimiento y desarrollo*. Centro Andrea Prader. Zaragoza.
 - 28) Carrascosa A. i col. (2008) "Estudio transversal español de crecimiento 2008. Parte I: valores de peso y longitud en recién nacidos de 26-42 semanas de edad gestacional". An. Pediatr (Barc), 68, 544-551.
 - 29) Carrascosa A., i col. (2008) "Estudio transversal español de crecimiento 2008. Parte II: valores de talla, peso e índice de masa corporal desde el nacimiento a la talla adulta". An. Pediatr (Barc), 68, 552-569.
-

vista general, aquest tipus de material pot classificar-se en base als següents criteris:

- a) targeta per al seguiment de pes i/o talla individual (amb o sense valors de referència) amb propaganda d'una oficina de farmàcia (**imatge núm. 3**), laboratori farmacèutic (**imatge núm. 4**) o d'un producte farmacèutic o dietètic (**imatge núm. 5**).

imatge 3.-
Anvers i revers de targeta publicitària de la farmàcia S. Clavera Armenteros. Lleida. (1945) (arxiu de l'autor).

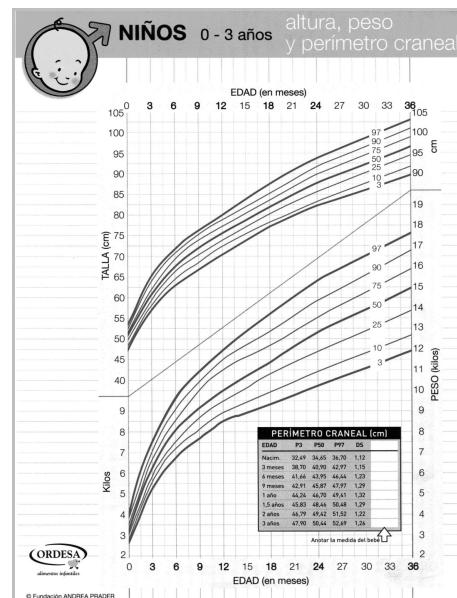
imatge 5.- Targeta amb publicitat "Quitaferina Laplana", de la farmàcia J. Rodríguez Vaciero (1919). (Arxiu de l'autor).

imatge 4.- Targeta dels laboratoris Bayer, amb publicitat d'Aspirina i Panflavina, que inclou valors de referència per a nens, relació talla/pes adults i quadre de control (1940). (Arxiu I. Sarrias).

- b) opuscles o llibrets, amb informació pediàtrica diversa (composició productes, dosificació, higiene, cures, dentició, pes, taules i gràfics de creixement alimentació, etc.) destinada als professionals de la salut o al públic en general (**Imatge núm. 6**).
- c) taules de creixement (**Imatge núm. 7**), modalitat corresponent, de forma exclusiva, a laboratoris farmacèutics o de productes dietètics, per a la seva distribució, de forma preferent, a les consultes pediàtriques.
- c) publicitat de productes i/o laboratoris, inserida a la premsa general. (relativament habitual a la premsa de primers de segle) o especialitzada.

Imatge 6.- Opuscle publicitat de llet condensada “El Niño”. (aprox. 1930) (Arxiu de l’autor).

Imatge 7.- Full pel control de creixement de nens. Laboratorios Ordesa. (2010).

El material analitzat (n=40 documents) correspon, majoritàriament, al primer dels quatre grups esmentats. Aproximadament, fins als anys 40, s’observa la utilització repetida dels mateixos valors de referència publicats per González Álvarez (1905)⁸, Gómez Aguado (1914)³⁰ i Martínez Vargas (1915)³.

30) Anònim (?) *Higiene de la Infancia. Laboratorio Ibero. Tolosa.*

Cal dir que els valors publicats per Martínez Vargas, eren molt semblants als de Comby³¹ (fet perfectament justificable, atès que fou precisament ell, el traductor de la seva obra “*Traité des maladies de l'enfance*”), i també que foren emprats abastament a Catalunya (propaganda de farmàcies impresa durant els anys 30 i 40 per la Litografía García, de Barcelona), amb algunes adequacions, especialment en el cas de la talla.

Per la seva banda, les dades de Gómez Aguado foren utilitzades, també amb algunes modificacions, per alguns laboratoris farmacèutics (especialment Bayer) i de productes dietètics (Ordesa, anys 50), i les de González Álvarez varen ser emprades a la resta d'Espanya (p. ex., publicitat dels Hipofosfits i el Laxant Salud, etc.) (**Taula 1**).

Període	1900-1960				1970-2010			
	ref.	(8)	(3)	(30)		(26)	(28)	(29)
edat			H	D	H	D	H	D
0	---	3,00	3,25	3,00	3,50	3,32	3,31	3,18
1 m	4,00	3,75	4,00	3,75	---	---	---	---
2 m	4,60	4,50	---	---	---	---	---	---
6 m	7,25	7,10	7,25	6,75	7,99	7,42	8,10	7,40
9 m	---	8,35	8,60	8,00	9,23	8,59	9,32	8,71
1 a	8,86	9,20	9,50	9,00	10,14	9,56	10,37	9,73
2 a	11,00	11,5	11,34	12,00	12,70	12,12	12,90	12,49
6 a	15,80	---	17,22	16,01	20,87	20,69	22,37	22,15
8 a	20,00	---	20,74	19,08	26,08	26,33	29,04	28,90
9 a	---	---	22,63	21,36	28,80	29,32	33,44	32,78

Taula 1.- Valors de pesos de referència de diferents autors, emprats durant els períodes 1900-1960 i 1970-2010.

Tanmateix, alguns laboratoris van utilitzar dades de referència procedents de l'estrange, com és el cas de Nestlé, que emprava les de Buchaud³² i Eles, que feia servir-ne unes procedents, molt probablement de dades emprades a

31) Aguilar J. (1928) *Fisiología infantil*. Edit. Sempere. Valencia.

32) Variot G. (1905) *Tratado de Higiene infantil*. Trad. J.F. Mega. Saturnino Calleja. Madrid.

Període	1900-1960		1970-2010				
	ref.	(8)	(3)	(26)		(28) (29)	
				H	D	H	D
0	---	50,0		50,16	49,10	50,02	49,43
1 m	52,0	54,0		---	---		---
2 m	54,0	57,0		---	---		---
6 m	60,0	64,0		66,74	65,27	67,57	65,60
9 m	---	67,0		71,11	69,35	72,61	70,26
1 a	69,8	70,0		75,01	73,34	75,88	74,27
2 a	78,8	80,0		86,68	85,39	88,21	86,73
6 a	104,5	107,0		114,12	114,00	116,50	116,33
8 a	116,0	119,0		126,10	125,96	129,08	128,20
9 a	---	125,0		131,70	131,44	134,27	133,78

Taula 2.- Valors de talles de referència de diferents autors, emprats durant els períodes 1900-1960 i 1970-2010.

l'Hospital de Nens de Barcelona. En pocs casos apareix informació sobre la que no es pot atribuir el seu origen i en d'altres, les dades tenen poca significació o bé estan sotmeses a evidents errors de transcripció. En relació amb els llibrets i opuscles, cal destacar que sempre corresponien a publicitat de llets i farines infantils (Eles, El Niño, Ibero, Nestlé, SAM, Ventosilla, etc.), i molts, estaven redactats o disposaven de l'aval d'algun dels pediatres ja esmentats, per la qual cosa i en molts casos, es repeteixen els mateixos valors³³.

És interessant comentar que en aquest tipus de documents s'hi poden trobar alguns missatges (d'educació sanitària, nutrició, higiene, etc.) que presenten una certa curiositat, com, per exemple: “*El peso específico de un recién nacido suma poco más o menos la vigésima parte del de un adulto*”⁵; “*Conserve la salud y tendrá Vd. el peso normal*” (anònim, 1930 aprox.); “*El estancamiento del peso, esto es, la falta de aumento denuncia una alteración de la salud que conviene corregir*” (Sociedad Lechera Montañesa, 1930 aprox.); “*Tomando como unidad la altura de la cabeza, el recién nacido debe medir cuatro cabezas d altura en total. A los daños años, cinco, y a los seis, seis*

33) Martínez Vargas A. (1930) *Consejos a las madres. La Salud del niño*. Sociedad Lechera Montañesa S.A. Luis Tasso. Barcelona.

cabezas" (Laboratorios Max Berlowitz, 1935 aprox.); "Es conveniente pesarse todas las semanas. La salud es regular cuando el último peso no sea inferior al penúltimo en más de una centésima parte del peso total. La nutrición esta perturbada cuando la diferencia es mayor" (Publicitat de farmàcies catalanes, impresa a Litografía García de Barcelona); "Guarde esta tarjeta y vigile su peso que es el regulador de su salud" (Lab. Basileos S.A., 1947); "Cuánto peso...!" (Bayer, 1940 aprox.); "La lactancia materna es una obligación sagrada... pero a veces no es posible" o "Debe pesarse al niño cada semana. Si el aumento no corresponde a las normas y si su estado de salud es bueno, deberá aumentarse o disminuirse la dosis de leche" (Laboratorios Eles, 1950 aprox.); "Recuérdese la siguiente regla aproximada: el peso que tiene el niño al nacer se duplica a los seis meses y se triplica al año" (Nestlé, 1957); "Señora: rompa su rutina y alimente a su hijo con alimentos más modernos, más garantizados y mejores alimentos infantiles. Aconséjese con su doctor" (Riera Marsa S.A., 1961 aprox.); "Se calcula que el peso de las niñas es inferior al de los niños en un 7% aproximadamente" (Ventosilla, 1950 aprox.).

Conclusions i comentaris

1) A partir de l'anàlisi de les dades recollides, poden establir-se dos períodes ben diferenciats quan a la utilització de valors de referència de pes i talla dels nens. El primer correspon a l'interval que va des de principis de segle fins aproximadament als anys 60. Davant la manca de dades actualitzades sobre la població infantil espanyola, molts pediatres varen optar, preferentment, per la utilització dels valors publicats per Martínez Vargas³, González Álvarez⁸, Gómez Aguado³⁰, o bé, en alguns casos, obtinguts per especialistes en la seva pràctica diària. Això explica l'existència d'un cert grau de variabilitat que s'observa en comparar dades procedents d'origens diferents però corresponents a les mateixes edats. La segona època, va iniciar-se durant la dècada dels anys 70, en els que era relativament habitual la utilització de dades procedents dels Estats Units o França. Durant aquest període, la utilització publicitària de les dades creixement de nens va quedar reduïda a les principals empreses dedicades a l'alimentació infantil, emprant els resultats d'estudis patrocinats per fundacions o per aquestes mateixes empreses. Cal dir que en la majoria dels casos, aquests valors de referència presenten una qualitat i significació molt superior en comparació amb les dades del període anterior. La distribució s'efectuava a les consultes privades o hospitalàries, mantenint-se no obstant, la modalitat de targetes de control lliurades a les oficines de farmàcia, però ja sense valors de referència per a les primeres edats i amb inclusió d'altres paràmetres de control (tensió, pols, glucosa, colesterol, etc.) per adults.

2) Durant el primer període, alguns pediatres tingueren que adaptar alguns valors (especialment els corresponents a edats superiors als dos anys) mentre que altres varen emprar dades obtingudes en la seva consulta i, per això, amb poca significació. En ambdós casos s'observen alguns déficits (p. ex., no diferenciació entre sexes) i errors, en ocasions de concepte (p. ex., valors corresponents originàriament a un sexe i atribuïts a tots els recent nascuts, en general) o de transcripció (especialment en funció de l'edat). En qualsevol cas, sempre tenien un caràcter aproximat, es tractava de valors promitg i mai es publicaven conjuntament amb valors extrems (màxim i mínim).

3) L'anàlisi de les dades posa també de manifest que les diferències existents entre sèries corresponents a individus sans i obtingudes per diferents autors en anys també diferents, són degudes fonamentalment a les condicions de l'entorn i a aspectes relacionats amb la millora de les condicions de salut (hygiene, alimentació, etc.) més que a factors genètics. Així, mentre el pes mitjà dels nascuts a termini s'ha mantingut pràcticament constant al llarg del període analitzat, no ha succeït el mateix pel que fa als valors durant el període de creixement. En aquest sentit, en comparar les dades corresponents a una mateixa edat en funció de l'any de la seva publicació, s'observa un augment progressiu de la seva variabilitat a mesura que augmenta l'edat i així, per exemple, mentre que als 6 mesos s'observa un interval de pes d'1,36 (6,75 - 8,1) per als nens i de 0,95 (6,75 - 7,7) per a nenes, a l'edat d'un any aquests valors són d'1,51 (8,86 -10,37) i 1,23 (8,5 y 9,73) i als 6 anys, de 6,57 (15,8- 22,37) i 6,35 (15,8- 22,15), respectivament.

4) Igualment succeeix amb la talla, ja que mentre el valor inicial gairebé no s'ha modificat amb els anys, als 6 mesos s'observen valors compresos entre 60 - 71,2 cm en el cas dels nens i de 60 - 65,2 cm per a les nenes i a l'any de 69,0 - 75,08 cm. i 60 - 74,2 cm, respectivament.

5) A partir de la dècada dels anys 70, les targes de control amb valors de referència pràcticament varen desaparèixer, donant pas a un material que inclou informació més exhaustiva, amb corbes de creixement, indicació de percentils, dades sobre diferents mesures (talles, pes, plecs, etc.) etc. (**imatge núm. 7**).

6) Finalment, cal destacar que durant els anys 20-30 del segle passat, el material publicitari tenia, en alguns casos, una gran qualitat pel que fa al seu disseny artístic tant pel que fa a alguns opuscles (El Niño, Nestlé, Lactofitina, etc.) i targetes (en especial pel que fa al material elaborat per Bayer S.A.), mentre que posteriorment va assolir un caire molt més tècnic.

REV. SOC. CATALANA HIST. FARM., 6 (18): 29-46 (2011). ISSN 1887-908X

LA FACULTAD DE FARMACIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA Y LA MEDALLÍSTICA

Jaime Casas Pla

Se presenta un trabajo donde se relacionan las medallas localizadas que tienen como eje común la Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona. En la primera parte del estudio se trata de las medallas editadas por la propia Facultad, emitidas para testimoniar el agradecimiento y la admiración de dicha Facultad hacia personas o entidades que, según su criterio, sean merecedoras de ello, siendo, por tanto, medallas de reconocimiento pero no de premio. En la segunda, se describen las piezas acuñadas por motivos no institucionales pero que tienen relación directa con la Facultad.

MEDALLAS INSTITUCIONALES DE LA FACULTAD DE FARMACIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA

El primer edificio donde se impartieron clases de Farmacia, instituida como Facultad Universitaria, fue, en 1845, en el edificio universitario del antiguo Convento del Carmen. En el curso 1874-75, por deterioro del inmueble se reubicaron en el nuevo edificio construido en la actual Plaza Universidad, donde permaneció hasta 1957 en el que se trasladaron definitivamente al edificio actual en la zona universitaria de Pedralbes¹.

En el campo institucional, las medallas editadas por la Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona, como motivo de reconocimiento han sido básicamente dos con una variante del reverso en los últimos años.

Medalla institucional de 1965

La primera constancia de la instauración de una medalla institucional data del 23 de abril de 1965 cuando en la Junta de Facultad y, a propuesta del

1) Gaspar García, Mª Dolores. *La Facultat de Farmàcia - Avatars d'un projecte universitari*. Ed. Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona. 2007.

Ilmo. Sr. Decano, se aprueba el proyecto encaminado a crear una Medalla de la Facultad de Farmacia de Barcelona, que bajo este título sirviera en lo sucesivo para testimoniar el agradecimiento y la admiración de dicha Facultad hacia personas o entidades que, según su criterio, hubiesen sido merecedoras de ello. No será hasta seis años después, el 22 de enero de 1971, que la Junta de Facultad aprobará el Reglamento de concesión de la citada medalla (Ver Apéndice 1).

En 1984, únicamente se habían entregado dos piezas en oro, teniendo como norma general, dedicar la Medalla de Plata a los Decanos cuando cesaban en su función y a los catedráticos en su jubilación, y, la Bronce, para el personal colaborador y empleado de la Facultad².

Medalla institucional de la Facultad de Farmacia de 1965.

En el anverso de la medalla se grabó el escudo de España con corona real, con un águila cuyas alas abrazan los escudos de Barcelona y de la Facultad de Farmacia de Barcelona. En un arco superior, está inscrita la leyenda: FACULTAD DE FARMACIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA. En el exergo, otra leyenda que cita: BARCELONA / 1967. En el reverso, ocupando todo el campo, una imagen a semejanza del caduceo de la Farmacia, formado por un cáliz, un libro, una serpiente y una rama de laurel. El tamaño fue de 42 mm.

Es de señalar, sin embargo, que si bien la fecha creación de la medalla fue 1965, en la medalla consta 1967, posiblemente, del primer año de acuñación del primer ejemplar.

2) Casas Pla, Jaime. *La Farmacia en la Numismática - Pharmacia in Nummis*. Tesis Doctoral. Inédita. Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona. Barcelona, 1984. Pág. 123-124.

Medalla institucional de 1984

Diecisiete años después, en la Junta de Facultad de 25 de abril de 1983, debido al cambio de régimen político ocurrido tras el fallecimiento del General Franco en 1975, la posterior disolución de las Cortes Españolas en 1977 y la aprobación de la nueva Constitución Española en 1978, la Junta de la Facultad creyó conveniente sustituir la medalla existente, que contenía símbolos del pasado régimen, por otra adecuada a la nueva época. Para ello, se nombró una comisión de profesores con la colaboración de expertos numismáticos, en la que el autor de este artículo tuvo el privilegio de asistir, en la que se propusieron distintas posibilidades que podría contener la epigraffia de la nueva medalla.

Fueron varias las proposiciones que se pusieron sobre el tapete, pero ante la dificultad de incorporar en un espacio reducido las diferentes propuestas por los asistentes con las variadas actividades que se desarrollan en una Facultad, se decidió, por consenso, ubicar en el anverso la fachada de la Facultad, y, en el reverso, el escudo de la Universidad de Barcelona con un espacio preparado y destinado a contener una inscripción.

De esta manera, se encargó al autor de este artículo, la puesta en marcha de una propuesta de medalla, encargándose el diseño y producción a la ceca barcelonesa Vallmitjana, con sede en el número 4 de la calle Asturias de la ciudad Condal. Tras la aprobación por parte de la Junta de la Facultad del diseño, se procedió a la acuñación de las piezas, en tamaño de 60 mm, en bronce, con tres tipos de calidades de acabados, dorado, plateado y bronce original, pero, que, al no redactarse en su momento un nuevo Reglamento, estuvo vigente el reglamento de 1971.

Así, en el anverso de la medalla se incluyó una vista frontal de la fachada de la Facultad. Debajo, el año de creación de la misma: 1984 y, circularmente,

Medalla institucional de 1984.

al exterior, la leyenda: FACULTAT DE FARMACIA UNIVERSITAT DE BARCELONA. En el reverso, de fondo liso, en la parte superior el escudo del momento de la Universidad de Barcelona y, debajo, una placa preparada para contener una inscripción, que en principio se destinaba a grabar el nombre del homenajeado.

En los años sucesivos se fueron acuñando, prácticamente a demanda, sin que se haya podido determinar ni la cantidad emitida ni las personas homenajeadas, ya que en los ficheros de la ceca acuñadora no se conservan la documentación alusiva y en los archivos de la Facultad sólo constan las medallas de mérito, en bronce, que la Junta de Facultad ha concedido a título especial, pero no las de oficio, que se entregan reglamentariamente en los casos citados de jubilación docente y administrativo.

Así pues, ante la falta de un reglamento actualizado, en la Junta de Facultad de 8 de octubre de 1998 se encargó a los Drs. Joan Esteva de Sagrera y Carles Benedí González la elaboración de un nuevo Reglamento de concesión que fue aprobado el 14 de julio de 1999 (Ver Apéndice 2). Este reglamento fue basado en el homólogo de la Universidad de Barcelona.

Es de destacar que en el nuevo Reglamento se eliminó la calidad plata, y, en cuanto a la calidad oro, no se especificó si, en cada caso, podría ser en este material noble o en un metal dorado como en la medalla precedente.

Medalla institucional de 1984 (modificación reverso)

En 1987, la Universidad de Barcelona modificó su escudo, introduciendo la palabra LIBERTAS, suprimida en el régimen anterior³, lo que obligó a cambiar asimismo el reverso de la medalla de la Facultad de Farmacia. Ante ello, se decidió eliminar todos los elementos del reverso, posiblemente por razones económicas, causadas por el elevado valor de los cuños, dejando el reverso liso, donde a partir de este momento se grabó, incuso, el nombre del homenajeado.

3) En el inicio del curso 1987-1988, la Universidad de Barcelona (UB) cambió el lema de su escudo que citaba: "PERFUNDET OMNIA LUCE", por el de "LIBERTAS PERFUNDET OMNIA LUCE" (La libertad ilumina todas las cosas con su luz), al que el régimen anterior había suprimido la primera palabra. Debajo, basado en el blasón de la Universidad de 1842, constaban los blasones heráldicos de las cuatro provincias catalanas y el de las Islas Baleares, que formaban el distrito universitario.

Este lema había sido empleado anteriormente por la Universidad Autónoma de la II República hasta 1939 que se cambió, si bien, la palabra LIBERTAS, no siempre, con anterioridad, estuvo presente en el mismo.

MEDALLAS NO INSTITUCIONALES RELACIONADAS CON LA FACULTAD DE FARMACIA DE LA UNIVERSIDAD DE BARCELONA

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1932

La primera acuñación de una medalla relativa a la Facultad de Farmacia de Barcelona de la que se tiene constancia data de 1957 y corresponde a las bodas de plata de la Promoción de Farmacéuticos del año 1932.

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1932. En el reverso se aprecia un error en una primera grabación, ya que se alteró el orden de los apellidos.

En esta medalla, en plata y de módulo 50 mm, se muestra en el centro del anverso el caduceo de la Farmacia, la copa con la serpiente enroscada, atravesado por una cinta y, debajo, las fechas, 1932 y 1957, años de finalización de la Carrera y de celebración. Circularmente, se incluyó la leyenda: BODAS DE PLATA PROMOCIÓN FARMACEUTICOS · BARCELONA.

En el ejemplar localizado, que corresponde al que se entregó al padrino de la Promoción, en el reverso, liso, presenta una inscripción incusa que cita: AL / M. I. PROF. Dr. Dn. / LUIS MIRAVITLLES / MILLE. Se desconoce si las medallas entregadas a los componentes de la promoción, llevaban también inscrito su nombre personalizado.

Para celebrar este acontecimiento, se celebró en Barcelona los días 13 y 14 de junio de 1957, un encuentro, donde el primer día, a las 11 de la mañana, se procedió a la celebración de una misa en la capilla de la Universidad en memoria de los Catedráticos y compañeros farmacéuticos fallecidos⁴, celebrada

4) Profesores y alumnos fallecidos relacionados en el folleto recordatorio: Prof. Dr. D. Ramón Casamada Mauri. Prof. Dr. D. Javier Palomas Bons. Prof. Dr. D. Jesús Goizueta Díaz. Prof. Dr. D. Salvador Tayá Filella. Prof. Dr. D. Enrique Soler Batlle. Dª. María Murtra Casanovas. D. Salvador Bosch Grezner. D. Eduardo Ferrés Ferrés.

por el M. I. Sr. Dr. D. Emilio Segura Elizmendi, Canónigo Magistral de la Catedral Basílica de Barcelona.

A las 12 h, tuvo lugar la Recepción en el Decanato de la Facultad de Farmacia por los Profesores Excmo. Dr. D. Juan M. García Marquina, Dr. D. Luis Miravitles y Dr. D. Jesús Isamat Vila. Terminado el acto, a las 14h, tuvo lugar un Banquete en el ya desaparecido Hotel Rotonda de Barcelona, sito en la Avenida del Dr. Andreu, al inicio del trayecto del tradicional tranvía Blau⁵.

Al día siguiente, por la mañana se programó una visita en autocar con destino a S'Agaró donde se celebró una comida de hermandad.

Apadrinó la conmemoración el M. I. Prof. Dr. D. Luis Miravitles Millé, Catedrático de la Facultad. A los 37 alumnos de la Promoción relacionados en el folleto editado al efecto se les entregó un díptico recordatorio con todos los nombres de los compañeros (Ver Apéndice 3), y que contenía, además del programa de actos, una fotografía de la medalla acuñada conmemorativa.

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1946

La segunda medalla que se ha localizado que hace referencia a la Facultad de Farmacia de Barcelona, pertenece a una acuñación realizada por los alumnos de la Promoción de 1946 con motivo también de la celebración de su 25 aniversario de finalización de sus estudios (Ver Apéndice 4).

-
- 5) La Rotonda (Hotel Metropolitan) estaba situado en un edificio en la confluencia de la Avenida del Tibidabo con la Avenida de San Gervasio de Barcelona. Fue el primer edificio que se edificó en la zona en la reciente urbanización creada por el farmacéutico Dr. Andreu a principios del siglo XX (1906-1918) y realizado por el arquitecto Adolf Ruiz i Casamitjana. Posteriormente, el edificio fue creciendo ampliado y remodelado por Enric Sagnier i Villavecchia, perteneciente a la Ruta del Modernismo de Barcelona. Cerró como hotel de lujo en los años 70, dejando paso a un hospital de enfermos terminales.

Más tarde, fue comprado por la empresa Núñez y Navarro para construir un hotel de 4 estrellas. La propuesta era derribarlo, pero le fue denegado el permiso. Finalmente, tras este pasado glamoroso como hotel y de un período más oscuro como centro hospitalario para enfermos terminales, y muchos años de abandono, el Ayuntamiento de Barcelona, aprobó un plan urbanístico, aun no realizado, que prevé el derribo del 80% del edificio, levantando un edificio adosado a la fachada y modificando radicalmente el volumen original. La finca modernista sufrirá una severa reforma para construir un edificio de oficinas.

Por otro lado, durante muchos años, los Laboratorios Andreu S.A. utilizaron las instalaciones de este edificio cuando era hotel, para invitar a una cena a los integrantes de los últimos cursos de la Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona, como fiesta Fin de Carrera.

La medalla fue acuñada en un módulo de 60 mm en dos calidades, plata y bronce. Se desconoce a quienes fue entregada en cada caso, pero es de suponer que la calidad superior se destinó a los profesores.

En el anverso, ocupando todo el campo, se grabó una perspectiva general de la fachada de la Universidad de Barcelona en la actual Plaza de la Universidad, donde en aquel momento se impartían las clases universitarias de la disciplina farmacéutica. Debajo se incluyó la leyenda: VNIVERSIDAD / DE / BARCELONA. En reverso, dentro de una gráfila de puntos exterior, se plasmó el caduceo de la Farmacia, y debajo, otra leyenda: UNIVERSIDAD DE BARCELONA / FACULTAD DE FARMACIA / PROMOCION 1946 / MAYO 1971 / BARCELONA.

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1946.

El encuentro se celebró en el Hotel Cap sa Sal en Bagur (Ampurdán, Girona) el 30 de mayo de 1946, en un almuerzo.

Dos instantáneas del almuerzo celebrado en el Hotel Cap sa Sal en Bagur (Girona).
(Fotografías cedidas por la familia Benavides).

Asimismo, a los asistentes les fue entregada una insignia distintivo del encuentro en metal policromado de 40 mm de diámetro y 8 gramos de peso. Este ejemplar, con fondo color lila, lleva grabado en el centro del campo, el caduceo de la Farmacia, la copa con la serpiente enroscada, y, circularmente, la leyenda que cita: PROMOCION DE FARMACIA 1946 UNIVERSIDAD DE BARCELONA 1971.

Insignia conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1946.

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1964-1969

La tercera y última medalla conmemorativa de una promoción farmacéutica barcelonesa de la que se tiene conocimiento es la correspondiente a la promoción 1964-1969 con motivo de la celebración de sus bodas de plata en 1994.

Los actos conmemorativos tuvieron lugar en el entonces recién inaugurado (1992) Hotel Gran Sitges, situado sobre el Port d'Aiguadolç, en la localidad de Sitges (Barcelona). La reunión se centró en un fin de semana, los días 4 y 5 de junio, con gran éxito de asistencia ya que reunió a una gran parte de los alumnos de la promoción, muchos de ellos con sus acompañantes. En la noche del sábado se celebró una Cena de Gala (Ver apéndice 5) con baile con la guinda de un gran pastel, coronado por un albarello de farmacia, realizado por la prestigiosa empresa de catering barcelonesa Esther Conde. Se destacó en aquella reunión que, afortunadamente, no había todavía fallecido ningún compañero (Ver apéndice 6).

Instantánea de una de las mesas durante la Cena de Gala.

De izquierda a derecha, Marisa Díaz, M^a. Dolores Pascal y M^a. Asunción Alsina en el momento de cortar el pastel conmemorativo.

Vista general de la entrada al salón de celebración, adornado con un arco de globos color lila, como simbolismo farmacéutico.

Jesús Benavides, Jaime Casas y Jesús Mariño, de espaldas, en el momento de dirigir unas palabras a los asistentes.

Por este motivo, al finalizar la Cena de Gala, con unas palabras de los integrantes de la Comisión Organizadora (Mª Asunción Alsina, Jesús Benavides, Jaime Casas, Marisa Díez, Dolores Pascal y Luís Mimó) se hizo entrega a todos los asistentes de una copia a tamaño reducido de la orla de la Promoción que se había realizado en su momento, de un diploma firmado por todos los asistentes y de una medalla conmemorativa en bronce de 80 mm.

La medalla fue diseñada y acuñada por la ceca portuguesa Gravarte de Vasco Gonsalves Costa, ubicada en Lisboa, de la que realizaron 130 unidades numeradas. En el anverso de la pieza se grabó una vista frontal de la fachada de la Facultad, con dos leyendas, una en la parte superior y otra en la inferior que citan: FACULTAD DE FARMACIA / UNIVERSIDAD DE BARCELONA y 25 ANIVERSARIO PROMOCIÓN / 1964 - 1969 / SITGES / 4-5 JUNIO 1994. En el reverso, junto al caduceo de la Farmacia, la copa y la serpiente enroscada, se escribieron los nombres del CUADRO DE PROFESORES de la Promoción, con indicación de la asignatura correspondiente de la que eran responsables (Ver Apéndice 7).

Medalla conmemorativa de las bodas de plata de la Promoción 1964-1969.

Es de señalar que la palabra “PROFESSORES” citada en el reverso está escrita con dos “S”, seguramente, ya que al haber sido acuñada en el país vecino, Portugal, en este idioma, el vocablo “profesores” se escribe de esta forma, y debió pasar desapercibido en la corrección final.

PIN CONMEMORATIVO DEL 150 ANIVERSARIO DE LA CREACIÓN DE LA FACULTAD DE FARMACIA

En 1995, con motivo del 150 aniversario de la creación de la Facultad de Farmacia, se editó un pin policromado de 16 x 19 mm recordatorio del acontecimiento. Los derechos de este ejemplar fueron cedidos a los alumnos para promocionar sus actos. En el mismo, sobre una bandera de color lila, el color simbólico de la profesión, se grabó una vista esquemática del portal diseñado por el arquitecto Antonio Gaudí Cornet (Riudoms o Reus, 25 de junio de 1852 – Barcelona, 10 de junio de 1926) que está situado en la entrada de la Facultad, y las leyendas: 150 / ANYS y FACULTAT DE / FARMACIA / BARCELONA.

PLACA FACULTAD DE FARMACIA DE BARCELONA

En las vitrinas del Decanato de la Facultad de Farmacia de Barcelona, está depositada una placa de reverso liso con la inscripción al exterior del anverso que cita: FACULTAD DE FARMACIA BARCELONA. En el centro, están representados un mortero y un bote de farmacia.

Se desconoce el motivo de acuñación, la entidad acuñadora y la fecha de la misma, pero se deja constancia de su existencia.

APÉNDICES

Apéndice 1. Reglamento de concesión de la Medalla de la Facultad de Farmacia de Barcelona aprobado en la Junta de Facultad el 22 de enero de 1971 (redactado textual).

1.- *La Medalla de la Facultad de Farmacia de Barcelona, podrá concederse a personalidades jurídicas o naturales, nacionales o extranjeras. Las personas que reciban la Medalla a título personal, no necesariamente han de ser farmacéuticos.*

2.- *La Medalla llevará esculpido en el anverso el escudo de España, cuya águila sujetada con sus garras, los escudos de la Ciudad de Barcelona, y de la Facultad de Farmacia de la mencionada ciudad. En el reverso, una copa simposium orlada, con la serpiente y el laurel, dejando un espacio donde podrá inscribirse. Se incluye el correspondiente dibujo.*

3.- *La Medalla de la Facultad se acuñará en tres metales: oro, plata y bronce.*

4.- *La Medalla usual será de bronce, y se otorgará por decisión libre del Ilmo. Sr Decano o también a petición de un Profesor numerario. En la primera Junta de Facultad, se dará cuenta de esta concesión.*

5.- *Para las Medallas de oro y plata, será necesario la propuesta a la Junta de Facultad de tres Profesores numerarios, como mínimo.*

6.- *Para la concesión de la Medalla es imprescindible el voto favorable de los dos tercios de los Profesores numerarios de la Facultad para su categoría de Plata, y de los tres cuartos para la categoría de Oro.*

7.- *La Medalla de la Facultad de Farmacia en sus categorías de Oro y Plata, deberá ir acompañada de su correspondiente Diploma de Honor. La Medalla en su categoría de Bronce podrá ir acompañada del Diploma, pero no es imprescindible.*

8.- *Por la Secretaría de la Facultad, se llevará su libro para registro de las concesiones de la Medalla de la Facultad, en todas sus categorías.*

9.- *Este Reglamento no podrá ser anulado ni modificado más que por acuerdo de la Junta de Facultad.*

Barcelona, Febrero de 1972.

Apéndice 2. Reglamento de concesión de la Medalla de la Facultad de Farmacia aprobado en la Junta de Facultad el 14 de julio de 1999 – Annex 1. (redactado textual).

Primer. La Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona té, als efectes honorífics, una medalla per distingir les persones naturals o jurídiques que hagin contribuït al bon funcionament, desenvolupament i prestigi de la Facultat, i d'una manera especial el professorat i el personal d'administració i serveis vinculats al centre.

Segon. El model de la Medalla serà aprovat per la Junta de la facultat

Tercer. La Medalla de la Facultat de Farmàcia és de coure.

Quart. Excepcionalment, la Medalla es pot encunyar en or i es pot destinar a persones o institucions que sobresurten pel prestigi nacional o internacional en el camp de

l'ensenyament o de la investigació científica, i a persones o entitats que hagin prestat serveis extraordinaris a la Facultat de Farmàcia.

Cinquè. En el moment de la jubilació i de manera automàtica, la Medalla s'atorga a tot el personal docent i d'administració i serveis que hagi treballat a la Facultat.

Sisè. La Medalla es pot concedir a títol pòstum.

Setè. El degà o qualsevol membre de la Junta de Facultat pot proposar candidats a la Medalla. La Junta n'acorda la concessió per majoria simple dels seus membres, com a mínim.

Vuitè. Llevat de casos excepcionals, les medalles són lliurades pel degà en el decurs de l'acte acadèmic de la festa patronal de la Facultat.

Barcelona, 8 de juliol de 1999.

Apéndice 3. Transcripción literal de la lista de farmacéuticos de la promoción de 1932, según están detallados en el folleto conmemorativo, con indicación de su domicilio particular o profesional.

- Srta. Teresa Aceituno-Bassa. Sanjuanista, 28 – Barcelona
D. Antonio Aguilar Navarro. Folgarolas, 5 – Barcelona
D. Antonio Albiñana Carné. Avda. José Antonio, 48 – Barcelona
D. Juan Baigorri Bernardino. F. Silvela, 5, 7º, B – Barcelona
D. José Barbero Ballester. Flix, Farmacia – Tarragona
D. Manuel Batlle Alborná. Avda. José Antonio, 571 – Barcelona
D. Ignacio Benet Vancells. Fuente Vieja, 57 – Tarrasa
D. Pedro Casanovas Carnicer. Lladó, 5 – Barcelona
D. Francisco Casanovas Puig. Aviñó, 32 – Barcelona
D. Ramón Cid López. G. Aranda, 24 – Benicarló (Castellón)
D. Juan de Ciurana Balmaña. R. S. A. M. Claret, 15 – Gerona
D. Salvador Codina Ribó. Font y Boet, 1 – Caldas de Montbuy
D. José Codony Salvá. Vallespir, 103 – Barcelona
D. Agustín Costa Ferrer. Bajada Mercado, 2, 1º – Horta (Barcelona)
D. Luis Cruz Salas. Rambla, 2 – San Baudilio de Llobregat
D. Josefa de Dalmases Gosé. Aragón, 97 – Barcelona
D. Narciso Esplugas Sabater. Muntaner, 292, entlo. 1º - Barcelona
Dª. Concepción García Carreras. Avda Generalísimo, 368, 6º, 1º – Barcelona
D. Jacinto Garriga Llorens. Escuelas Pías, 76, 1º, 2º – Barcelona
D. José Gorina Pujol. F. Puig, 8 – Prat de Llobregat
D. Santiago Gui Riera. Travesera de Gracia, 97 – Barcelona
D. Luis Marcó Dacs. Espinoy, 11 – Barcelona
D. Pelayo Márquez Matabosch. Avda. José Antonio, 737 – Barcelona
D. Antonio Masagué Vendrell. S. A. M. Claret, 51, 5º - Barcelona
D. José M.ª Mensa Rich. Mallorca, 317, 4º, 1º – Barcelona
D. Eduardo Mercader Calicó. De la Fuente, 14 – Manlleu
Srta. Irene Monroset Guillén. Lauria, 7 – Barcelona
D. Joaquín Oms Plandiura. Boadas, 8 – Blanes (Gerona)
D. Fernando Pi Llusá. Valencia, 290, 3º - Barcelona

D. Jorge Piñol Puig. Rocafort, 92 – Barcelona
 D. José Planas Ferrera. Lauria, 100, 3º - Barcelona
 D. Juan Prats Goday. Muntaner, 235, 4º - Barcelona
 D. José M.ª Renau Martí. Sangre, 13 – Tortosa
 Srita. Francisca Ramis Vidal. Hostal, 5 – Palma de Mallorca
 D. Enrique Sanromá Daroca. Landa, 17. – Tarragona
 D. Miguel Torres Carbó. Villafranca del Penedés (Barcelona)
 D. Salvador Vallverdú Sardá. Massini, 53 – Barcelona

Apéndice 4. Relación de farmacéuticos que terminaron la Carrera de Farmacia en 1946, con indicación de la fecha de finalización de los estudios.
(Información cedida por la Secretaría de la Facultad de Farmacia de la U.B.).

Guilera Palés, Antonio de P.	20 de febrero de 1946
Pons Catchot, José, María	20 de febrero de 1946
Roig Llop, Ana María	20 de febrero de 1946
Gimeno González, Emilia	20 de febrero de 1946
Soto Basil, Eulogio del	20 de febrero de 1946
Padró Tortajada, Angeles	6 de abril de 1946
Cabeza Fontdevila, Angel	6 de abril de 1946
Ferrando Alemany, María de los Ángeles	6 de abril de 1946
Corominas Cristany, Joaquín	6 de abril de 1946
Guimerá Beltrán, José, María	6 de abril de 1946
López Riberaygua, Antonio	6 de abril de 1946
López Torres, María	6 de abril de 1946
Legorburu Berrorta, José	6 de abril de 1946
Boix Querol, Manuel	6 de abril de 1946
Prats de Carulla, Luis	4 de mayo de 1946
Ríus Civera, María de la Asunción	4 de mayo de 1946
Rosselló Simonet María	4 de mayo de 1946
Salvadó Salvadó, Arturo	4 de mayo de 1946
Vallés García, Abilia María del Carmen	6 de mayo de 1946
Guix Torres, Enrique	6 de mayo de 1946
Miquel Serra, Jorge	6 de mayo de 1946
Preciado Pellón, Bernardo	6 de mayo de 1946
Selva Vallespinosa, José, María	26 de abril de 1946
Parramón Guitart, María	26 de abril de 1946
Obach Porta, Damián	26 de abril de 1946
Gómez Rodríguez, Manuel	26 de abril de 1946
Claverol Mut, Teresa	26 de abril de 1946
Cuatrecasas Arumi, Jorge	17 de agosto de 1946
Caballería Bover, Jaime	17 de agosto de 1946
Soriano Melgosa, María Teresa	17 de agosto de 1946
Roselló Pons, María del Sgdo. Corazón de J.	17 de agosto de 1946
Perpiñá Planas, Josefa	17 de agosto de 1946

Mestre Raventós, Ángela	17 de agosto de 1946
Ferrer Arnavat, Antonia	17 de agosto de 1946
Font Alta, Manuel	10 de octubre de 1946
Coma Juliá, Concepción	23 de octubre de 1946
Carreras Linares, Ramón	23 de octubre de 1946
Buscató Pell, Demetrio	23 de octubre de 1946
Leita Gracia, Joaquín	26 de abril de 1946
Cossío Gómez, María de	6 de mayo de 1946
Oriol Ferrús, Carmen Rita de	6 de mayo de 1946
Martí Marfá, Manuel	30 de diciembre de 1946
Vintró Marcé, Pedro	30 de diciembre de 1946
Más Guasch, Montserrat	30 de diciembre de 1946
Rahola de Espoma, Adela	30 de diciembre de 1946
Romeo Martínez, María de la Concepción	30 de diciembre de 1946
Sol, Escolés, Palmira	30 de diciembre de 1946
Sbert Rullán, Isabel	30 de diciembre de 1946
Coll Pagés, Teresa	30 de diciembre de 1946
Dalmases Domenech, Juan	30 de diciembre de 1946
Amat Costa, Cesáreo	30 de diciembre de 1946
Díaz Herrero, Venancio	30 de diciembre de 1946
Adelantado Pons, Luis	30 de diciembre de 1946
Alarcón Quinto, Ramón	30 de diciembre de 1946
Almirall Fust, Manuel	30 de diciembre de 1946
Alvarez Salamero, Fernando	30 de diciembre de 1946
Casallo Gómez, Consuelo	30 de diciembre de 1946
Gil Corell, Miguel	30 de diciembre de 1946
González Fúster, Adoración de Tisias	31 de diciembre de 1946
Poch Verdú, José	31 de diciembre de 1946
Navarro Gómez, José María	31 de diciembre de 1946
Baringo Rosinach, Joaquín	31 de diciembre de 1946
Barrenechea García, Margarita	31 de diciembre de 1946
Colom Sambola, Jaime	31 de diciembre de 1946
Corominas Gudayól, José	31 de diciembre de 1946
Lacasa Vergés, Gerardo	31 de diciembre de 1946
Capella Moner, Jesús	31 de diciembre de 1946

Apéndice 5. Menú que figura en el folleto recordatorio que se entregó a los asistentes (*Información cedida por la familia Benavides*).

Almuerzo:

Aperitivo

Minuta:

Ensalada mixta

Trucha a la Navarra

Chuletón de cerdo Parilla

Biscuit Glacé
Cesta de Frutas
Vinos
Vino Blanco Rioja
Vino Tinto Rioja
Aguas Minerales
Café
Licores

Apéndice 6. Relación de alumnos de la promoción 1964-1969, que fueron invitados al acto con indicación de la ciudad de procedencia en el momento de la celebración.

Acosta Turón, Sara (Sta. Cruz de Tenerife)
Albert Sanchís, Amparo (Málaga)
Alonso Climent, Esther (Castellón de la Plana)
Alsina Esteller, M^a. Asunción (Barcelona)
Andrés Magallón, Santiago (Zaragoza)
Ansó Larragay, M^a. Teresa (Tauste, Zaragoza)
Aranda Margarit, Ricardo (Barcelona)
Arqués Suriñach, Josep (Barcelona)
Arrazaola Arrien, Karmele (Vitoria)
Badía Simón, Joaquín (Lleida)
Bañares Mano, M^a. Pilar (Pamplona)
Baradad Solana, José Luis (Sabadell, Barcelona)
Barange Iglesias, Juan (Barcelona)
Barenys de Lacha, Carmen (Barcelona)
Benavides Helbig, Jesús (Barcelona)
Boldú Perelló, Abel (Lleida)
Bondía Aguiló, Fernando (Barcelona)
Bordoy Seguí, Andrés (Santa Ponsa, Mallorca)
Borra Navarro, Josefina (Pas de la Casa, Andorra)
Bugie Gorria, Felicidad (Sant Vicenç dels Horts, Barcelona)
Buhigas Cardó, M^a. Rosa (Barcelona)
Cabot Viver, Concha (Barcelona)
Calafell Clar, Rafael (Palma de Mallorca)
Calduch Bellido, Manuel (Castellón de la Plana)
Calvo Marqués, Jordi (Barcelona)
Cañas Pérez, Albert (Barcelona)
Casas Coll, Esther (Roma)
Casas Pla, Jaime (El Prat de Llobregat, Barcelona)
Casas Vinyals, M. (Reus, Tarragona)
Castelar Castelar, Mª Neus (Barcelona)
Castro Cels, Marta (Barcelona)
Catalá Sendra, Mª Carmen (Viella, Lleida)

Cid Foix, Ramón (Amsterdam, Holanda)
Cinto Balaguer, Francisco (L'Ampolla, Tarragona)
Comamala Mas-Yebra, Javier (Barcelona)
Contreras Barbeta, Isabel (Valls, Tarragona)
Cosp Sitges, Domingo (Berga , Barcelona)
Curto Balagué, Francisco (L'Ampolla, Tarragona)
Chanut Ros, Ángeles (Sant Celoni, Barcelona)
Chasco Parramón, Mª Carmen (Valencia)
D'Areny-Plandolit Balsells, Meritxell (Andorra)
De la Sotilla Tapias, Antonio (Barcelona)
Díez Montes, Marisa (Barcelona)
Draper Arenas , Miquel (Sant Celoni, Barcelona)
Duatis Garcés, M^a. Teresa (Valencia)
Durán, Enrique (Segur de Calafell, Tarragona)
Escofet Vidal, M^a. Teresa (El Vendrell, Tarragona)
Escudé Loscertales, Laura (Barcelona)
Espinosa Ramos, Estilita (Barcelona)
Farré Rovira, Rosaura (Valencia)
Felipó Oriol, M^a. Teresa (Barcelona)
Fernández Fernández, Blanca (Bilbao)
Ferrer Ferrer, Nuria (Santa Eulalia del Río, Ibiza)
Ferrús Pamies, Josep María (Reus, Tarragona)
Ferrús Pamies, Montserrat (Reus, Tarragona)
Fité Novellas, Benito (Mataró, Barcelona)
Folch Quiroga, M. (s/d)
García Fernández, Elena (Sant Cugat del Vallés, Barcelona)
Gay Escoda, Elvira (Palma de Mallorca)
Gibert Humet, M. (L'Hospitalet, Barcelona))
Gispert Brosa, Montserrat (Barcelona)
González Roger, Nieves (Barcelona)
Gracia Cebolla, M^a. Pilar (Zaragoza)
Guerra Maurici, M^a. Dolores (Barcelona)
Guinovart Cirera, Juan José (Esplugas de Llobregat, Barcelona)
Hernández Cruz, M^a. Dolores (Barcelona)
Hernández Gómez, Amparo (Barcelona)
Larrea López Mercedes (Miranda de Ebro, Burgos)
Lázaro Martínez, Presentación (Granollers, Barcelona)
López Clavería, Concepción (Terrassa, Barcelona)
Llatas Escrig, Guadalupe (Valencia)
Lluís Civit, María (Altafulla, Tarragona)
Maciá Perendreu, (Fraga, Huesca)
Malonda Soler, Julia (Valencia)
Marco Font, M^a. Asunción (Barcelona)
Mari Tur, Juan Antonio (Ibiza)
Mariño Menéndez, M^a. Teresa (Gijón, Asturias)
Mariño Pedrero, Jesús (Badalona, Barcelona)

Marqueta Ariñó, Concepción (Barcelona)
Martínez Matas, Mª Magdalena (Barcelona)
Mateo Moreno, Pilar (Zaragoza)
Mateu Lucea, Isabel (Vilanova i La Geltrú. Barcelona)
Mimó Callfs, Lluís (Aiguafreda, Barcelona)
Miravittles Torres, M^a. Rosa (Barcelona)
Moll de Miguel, Jaime (Barcelona)
Moll Gómez de la Tía, Domingo (Ciudadela, Menorca)
Monzón, Fernández, Gonzalo (Barcelona)
Palacios García, Carmina (Zaragoza)
Palau Gudiol, M^a. Mercedes (Murcia)
Palet Dolcet, Marcos (Barcelona)
Panadero Mateo, Antonio (Barberà del Vallés, Barcelona)
Pascal Canalias, M^a. Dolores (Barcelona)
Pastor Paraled, Adela (Barcelona)
Pérez Cabrera, M^a. Adelaida (Santa Cruz de Tenerife)
Pérez García, Juan (Barcelona)
Piulats Xancó, Jaime (Barcelona)
Poch Higueras, Ana (Barcelona)
Portus Vinyeta, Montse (Sant Just Desvern, Barcelona)
Puig Lluch, Ana M^a. (Castelldefels, Barcelona)
Queraltó Bou, Luis (Barcelona)
Ramos de Alós, Blanca (Barcelona)
Ribas Guasch, Juan José (Ibiza)
Riera Bagué, M^a. Teresa, (E.E.U.U.)
Riera Masgrau, Luis (Maçanet de la Selva, Girona)
Roca Solsona, Rosa M.^a (Tarragona)
Roda Querol, Joaquín (Valencia)
Rosell G. Luis (Barcelona)
Segarra Menéndez, Rosa M^a. (Barcelona)
Salmerón de Valdivia, Carlos (Puerto de Santa María, Cádiz)
Salom, Arturo (Amposta, Tarragona)
Sánchez Casals, M^a. Soledad (Barcelona)
Sañes Balsells, M^a. Carmen (Mataró, Barcelona)
Seguí Sala, Roberto (Barcelona)
Serrahima Sanahuja, Montserrat (Strasburgo, Alemania)
Simón Pujol, M^a. Dolores (Barcelona)
Soler Ribas, Caridad (Alella, Barcelona)
Soler Trillo, Josefina, (Palma de Mallorca)
Solís Soler, Mª Carmen (Terrassa, Barcelona)
Trueba Guillén, Mercedes (Zaragoza)
Valdés Nicolau, Manolita (Alicante)
Vía Climent, Miguel (Sant Cugat del Vallés, Barcelona)
Viader Farré, Carlos (Palma de Mallorca)
Vilanova Soteras, José María (Barcelona)
Vilarrubia Torrentó, Blanca (Barcelona)

Villanueva Godes, Jesús (Castellón de la Plana)
Vinuesa Iñiguez, José Antonio (Avila)

Apéndice 7.- Relación del cuadro de profesores relacionado en la medalla con indicación de la asignatura correspondiente de la que eran titulares.

Es de señalar que esta promoción, 1964-1969, fue la primera del Plan de Farmacia de 1964, que se redujo los años de carrera de 6 años a 5, y que los dos últimos cursos se dividían en dos ramas, por lo que no todos los alumnos tuvieron todos los profesores.

Prof. Dr. Miguel Amat Bargués (*Química inorgánica*)
Prof. Dra. Manuela Castillo Cofiño (*Físico-química*)
Prof. Dr. Alfonso del Pozo Ojeda (*Galénica*)
Prof. Dr. Arsenio Fraile Ovejero (*Fisiología animal*)
Prof. Dr. Jaime Gallego Berenguer (*Parasitología*)
Prof. Dr. Juan Marino García-Marquina Rodrigo (*Química orgánica*)
Prof. Dr. Eliseo Gastón de Iriarte (*Microbiología*)
Prof. Dr. José Luis Gómez Caamaño (*Historia*)
Prof. Dr. Francisco González Fusté (*Higiene*)
Prof. Dr. Luis Miravitles Millé (*Geología*)
Prof. Dr. Francisco Moreno Martín (*Bromatología*)
Prof. Dr. Salvador Rivas Martínez (*Botánica*)
Prof. Dr. Manuel Rosell Pérez (*Bioquímica*)
Prof. Dr. Ramón San Martín Casamada (*Farmacognosia*)
Prof. Dr. Manuel Serrano García (*Fisiología vegetal*)
Prof. Dr. Vicente Villar Palasí (*Bioquímica*)

Orla de la Promoción 1964-1969 de la Facultad de Farmacia de la Universidad de Barcelona.

MEDICAMENTOS GENÉRICOS

Eusebi Carreras Ginjaume

Del proemio del *Ricettario Fiorentino*, 1498, se desprende que en aquellos tiempos circulaban numerosos recetarios que, por sus diferencias, constituyan fuente de errores en la composición de los medicamentos y, en consecuencia, de peligro para los enfermos.

Por otra parte, muchas de las formulaciones clásicas se vieron modificadas con añadidos o sustituciones simplemente al objeto de identificar a un autor. Todo en conjunto contribuía a que una fórmula que se prescribía con un título determinado fuera, en la práctica, elaborada de forma distinta según el criterio del preparador en cuanto a seguir las instrucciones de uno u otro autor.

Por estas razones y como bien subraya el *Ricettario*, era necesaria una unificación de criterios para el bien común.

Lo mismo ocurre en Barcelona con las Concordias, precursoras como el mismo *riccetario*, de las farmacopeas que posteriormente aparecerían para ordenar la farmacoterapia a un nivel nacional.

Se trata pues de que los boticarios de una ciudad y posteriormente de un país, cumplan con unas determinadas normas al objeto de unificar la preparación de los medicamentos o, dicho de forma más actual, de elaborar genéricos según las normas del código imperante.

Para conseguirlo, los textos explicitaban las composiciones en forma cuantitativa al igual que las normas de elaboración de modo que, si el preparador las seguía estrictamente, el medicamento resultante era idéntico a lo largo y ancho de un país.

Posteriormente y con la introducción de las especialidades farmacéuticas, las farmacopeas continúan definiendo los parámetros que deben cumplir los principios activos pero en cuanto a los medicamentos que los contienen, se limitan a identificar y cuantificar el fármaco.

Es por ello que en la actualidad, si bien un principio activo puede adjetivarse, **cumple con tal farmacopea**, no ocurre lo mismo con los medicamentos que lo contienen, dado que el texto legal no especifica la naturaleza de los excipientes ni la forma de elaboración. Por consiguiente, ni siquiera utilizando el mismo principio activo se podría garantizar que dos

medicamentos elaborados a partir del mismo, presentan la misma actividad biológica si son producidos por preparadores distintos.

De hecho, tanto la naturaleza de los excipientes como el modo de preparación, pueden influir a la hora de valorar la actividad terapéutica de un medicamento. La literatura nos recuerda, por ejemplo, que el fosfato bicálcico baja la concentración de la tetraciclina en sangre, que la granulometría afecta la absorción de sulfamidas y griseofulvina al igual que la de la tiroxina o que la dureza de los comprimidos tiene una relación inversamente proporcional con la absorción.

Como consecuencia, no existen genéricos de farmacopea pero sí se han introducido los de especialidades farmacéuticas debido, fundamentalmente, a la necesidad de las distintas administraciones nacionales de disminuir el gasto sanitario debido a la farmacoterapia. Con la aparición de estos genéricos se fomenta la competencia entre las empresas del sector, lo que se traduce en una disminución de precios. Por otra parte, desde un punto de vista teórico, es posible comparar cualquier genérico con la especialidad innovadora que pretende copiar y garantizar que presentan la misma biodisponibilidad.

Sin embargo, cuando se trata de principios activos con un margen terapéutico muy estrecho, como la fenitoína, warfarina, tiroxina o preparaciones retard, como las de teofilina, es más difícil demostrar la bioequivalencia. Es por ello que ya hace años en el Remington's 17th Ed se leía: "Hasta que existan tests fiables, el médico debería ser lo suficientemente prudente para abstenerse de prescribir genéricos en lugar de marcas innovadoras que han resistido el test del tiempo".

En el momento actual, todavía en ocasiones se despiertan polémicas acaloradas al evaluar las posibles diferencias entre genéricos e innovadores, lo que genera dudas entre pacientes y profesionales. Para el paciente y, por más que el médico y el farmacéutico se esfuerzen en explicarle que el medicamento dispensado es exactamente igual que el innovador que se le había prescrito en ocasiones anteriores, el hecho de encontrar diferencias desde el color y aspecto del envase secundario hasta el color y tamaño de la cápsula o comprimido, favorece el rechazo y la incredulidad. Y lo mismo ocurre cuando estando ya medicado con un genérico, acude a distinta farmacia y se le dispensa otro genérico de misma composición y dosis pero de fabricante distinto.

Cabe además preguntarse a qué conduce la proliferación de especialidades genéricas con la misma composición ya que, el ideal de la farmacoterapia, sería que existieran distintas opciones terapéuticas para tratar una enfermedad, pero no una multitud de especialidades "me too". Por ejemplo, en el día de hoy coexisten 42 copias de omeprazol 20 mg, 37 de amlodipino 10 mg, 35 de simvastatina 10 mg..., proliferación que, obviamente, no conduce a

una mejor farmacoterapia ni tampoco a elevar la calidad global de la industria farmacéutica nacional puesto que – siendo quizás suficiente como modus vivendi – frena la necesidad de investigar.

Y si bien este sistema se ha implantado en la mayoría de países occidentales, la realidad es que tal vez podrían haberse considerado otras posibilidades para disminuir la factura farmacéutica y, al mismo tiempo, fomentar la investigación y la potencialidad de la industria. Bastaría para ello, permitir a los laboratorios innovadores y después del periodo de exclusividad, vender su producto a granel a las farmacias con el mismo porcentaje de rebaja que se aplica hoy para establecer el p.v.p. de una especialidad genérica. Con ello se conseguiría que el paciente se medicara siempre con el mismo producto y que el farmacéutico dispensara estrictamente el número de dosis prescritas por el médico.

Se podría objetar que cuando un producto no tuviera sustitución posible, su fabricante se podría negar a la rebaja del p.v.p., pero la experiencia demuestra que cuando un principio activo es comercialmente interesante, al poco tiempo aparecen en el mercado nuevas moléculas con la misma indicación, moléculas que en muchos casos superan en efectividad al anterior. Ejemplos los hay en cantidad, piénsese en el sildenafilo, en el diclofenaco, en las estatinas, etc.

De ponerse en práctica esta teoría se potenciaría la investigación a nivel nacional, se reduciría la factura farmacéutica tanto por precio como por dispensar menos unidades, se evitaría la automedicación, al igual que la necesidad de establecer nuevos tests para garantizar la biodisponibilidad y, quizás más importante, se tendría un control mucho más efectivo de la medicación prescrita a los pacientes.

9. Una farmacia y un pozo
son de un hombre el alborozo.

SABIA QUE...

... la primera gasolinera del món va ser una farmàcia?

Núria Casamitjana

En una farmàcia de la ciutat alemanya de Wiesloch a l'estat federal de Baden-Wurtemberg podem llegir una placa que identifica aquella farmàcia com la primera gasolinera del món: “**Erste Tankstelle der Welt**”.

L'explicació ens fa retrocedir a l'any 1886, quan Carl Benz va sol·licitar la patent del primer cotxe amb motor de combustió interna, coneugut com a “Motorwagen”. Era un vehicle de tres rodes i una sola marxa que arribava als 17 km/h; tenia una potència màxima de 0,9 cavalls i gastava per fer 100 quilòmetres uns 20 litres de combustible, mescla d'hidrocarburs procedents del refinat del petroli. Dos anys més tard, Benz havia construït una tercera unitat millorada, amb una potència ja de 2 cavalls, les rodes amb radis de fusta portaven neumàtics de goma i també havia incorporat un petit dipòsit, per evitar així que s'hagués d'alimentar el carburador de manera contínua com necessitaven els models anteriors.

La seva esposa Bertha, de 39 anys, coneixia amb tot detall el funcionament de la nova màquina per col·laborar normalment amb el seu marit i tenia inquietud per demostrar les possibilitats de l'enginy. Així, el 5 d'agost 1888, sense avisar-lo, i juntament amb els seus dos fills adolescents, va decidir fer una sortida amb el Motorwagen3 des de Manheim, on vivien i on el 1883 el seu marit havia creat l'empresa Benz i Cia., fins a Pforzheim, ciutat on ella havia nascut. Va començar la ruta sense tenir establert exactament el camí, seguint la mateixa direcció de les vies del tren, ja que no existien carreteres ni informació com la que trobem ara. L'escapada de la Sra. Benz és considerada com el primer viatge interurbà en automòbil de la història.

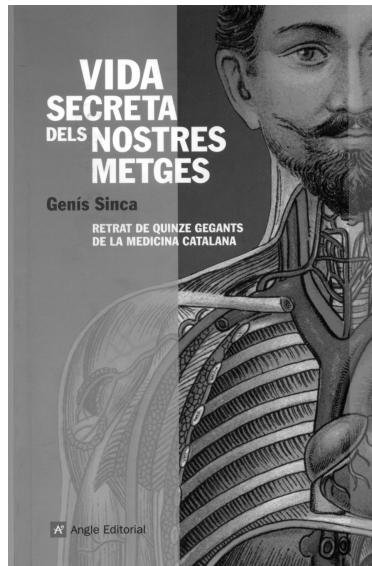
Va ser un recorregut de 104 km d'anada i 90 de tornada, res a veure amb els recorreguts curts amb acompanyament de mecànics que s'havien fet fins llavors. Durant el trajecte van tenir la necessitat d'omplir el dipòsit de combustible i decidiren parar a la farmàcia de Willy Ockel, a Wiesloch. Allà hi van adquirir uns litres d'un producte ben coneugut usat majoritàriament com a dissolvent, la Ligroïna, anomenada també èter de petroli. Va ser la primera vegada que un cotxe va parar per omplir el dipòsit en un viatge familiar. Bertha Benz ja sabia que havia de circular per poblacions amb farmàcia perquè eren el lloc on podia comprar els derivats del petroli que li servirien de combustible.

REV. SOC. CATALANA HIST. FARM., 6 (18): 51-52 (2011). ISSN 1887-908X

COMENTARIOS SOBRE TEXTOS ACTUALES DE INTERÉS PARA LA HISTORIA Y LA PROFESIÓN FARMACÉUTICA: *VIDA SECRETA DELS NOSTRES METGES*

Eusebi Carreras Ginjaume

El texto *Vida secreta dels nostres metges*¹ es un estudio humanístico que permite al lector conocer, en la intimidad, a los grandes maestros de la medicina que ejercieron en Cataluña el pasado siglo para, al terminar la última página de cada capítulo, comprender las motivaciones personales que llevaron a cada uno de ellos a llegar tan lejos en su profesión.

El autor, Genís Sinca², por el lenguaje que utiliza, el intimismo con el personaje y por el conocimiento que demuestra de los métodos utilizados en medicina, al igual que de la evolución histórica de los diversos tratamientos -en cada una de las especialidades- consigue cautivar al lector, que disfruta del texto como si de una novela se tratara.

El libro se divide en quince capítulos dedicados cada uno de ellos a una personalidad, Moisés Broggi, Josep Trueta, Santiago Dexeu, José Miguel

1) Editado por Angle Editorial.

2) Manresa 1970, licenciado en Periodismo por la Universidad Autónoma de Barcelona con muchas experiencias en el extranjero, lector de catalán en la Universidad de Heidelberg, redactor del Diari d'Andorra y corresponsal en Italia del diario Avui y ComRàdio. Actualmente se dedica al periodismo de investigación con una serie de biografías inéditas de personajes catalanes del mundo de la política y de la cultura.

Martínez, Antoni Caralps, Josep María Gil-Vernet, Antoni Puigvert, Joaquín Barraquer, Emili Mira, Ramón Sarró, Joan Uriach, Agustí Pedro-Pons, Carles Ribas, Francesc Durán i Reynals y los Vilardell. Lista de la que se podría decir que están los que deben estar pero no todos los que deberían.

De cada uno de los personajes describe su ego, sus motivaciones y sus logros, sin dejar por ello de referirse al rico anecdotario que les envuelve y que nos permite saber, por ejemplo, como en la noche de bodas, Antoni Puigvert dejó la cama para atender a un paciente o las rarezas del perro de Ramón Sarró, al que su propietario tildaba de “invertido” debido a su extraño comportamiento: Mostraba gran alegría cuando entraba una visita y ladraba cuando se despedía.

También datos mucho más trascendentes, como la oposición de la diplomacia franquista a la persona de Josep Trueta, lo que impidió su nominación para el premio Nobel³, o la inquina que se tuvo contra el Dr. Emili Mira⁴, tanto por las autoridades de la postguerra como por parte de sus propios colegas, lo que ha ocasionado que, a pesar del paso del tiempo y de ser un científico completo y universal, esté hoy en día completamente olvidado.

Y entre “nuestros médicos” un farmacéutico, nuestro consocio el Dr. Joan Uriach Marsal conocido también como el Dr. Biodramina, ilustre humanista, multiacadémico y mecenas, que aprovecha la oportunidad para subrayar la importancia de la historia al tiempo que lamenta la falta de interés general en su estudio.

Son sus palabras dirigidas al autor “Escolta’m, tu, els miralls retrovisors són importants! El passat, la història, és més del que sembla; la gent se n’adona, d’això, però no fa cap esforç per treballar-hi”⁵.

-
- 3) Nacido en Cuba y doctorado en la Universidad de Barcelona estudió los campos de medicina psicosomática, la psicología, la psiquiatría y las prácticas forenses. Dictó conferencias y cursillos en muchas Universidades del mundo occidental, presidió varios congresos internacionales y fue autor de numerosos libros.
 - 4) En general el autor llega al conocimiento que transmite al lector a partir de largas entrevistas con el personaje si todavía vive y en su defecto, con amigos, familiares y discípulos pero en el tema del Nobel, la información la obtiene del libro: *Entre la Farmàcia i la Medicina: el Dr. Trueta*, obra de Josep Maria Prim i Serentill, quien lo presentó y comentó a nuestros socios de la Societat Catalana d’Història de la Farmàcia en un “seminarium” celebrado el dia 24 de febrero de 2000 en la sede de entidad.
 - 5) “Escúchame, tu, los espejos retrovisores son importantes! El pasado, la historia, es más de lo que parece, la gente se da cuenta pero no hace ningún esfuerzo para trabajar en el tema”.

CRUCIGRAMA EN POCÍO

O mots encreuats per als amics de la història i de la ciència

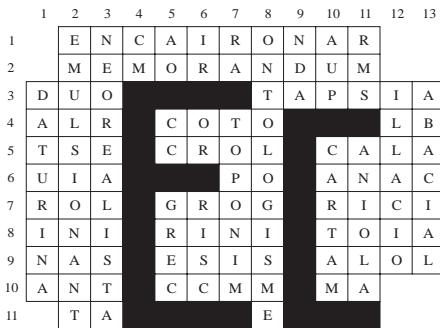
Per *Eucatísma*. (Vegeu solució a l'última pàgina)

Abscisses

- 1- Enrajolar amb cairons.
- 2- Allò que cal recordar.
- 3- Conjunt de dos intèrprets que canten o actuen plegats. Planta herbàcia perenne de la família de les umbel·líferes i de la que s'estreia una resina, present a l'escorxa de l'arrel, amb la que es preparava a les farmàcies un col·lodió, un esparadrap i un tafetà, tots ells emprats com a rubefactants.
- 4- Afegint una A abans de l'última lletra sinònim d'axil·lar. Fibra vegetal. Consonants.
- 5- Repetit: mosca africana del gènere *Glossina* que transmet a l'home i als animals diverses espècies de tripanosoma. Estil de natació. Supositori.
- 6- Capgitrat i afegint una T entre la columna dos i tres: Ànima el foc. Riu italià. Capgitrat: Antiga mesura de longitud dividida en vuit pams.
- 7- Llista de les persones que constitueixen la tripulació d'una embarcació. Beguda feta amb aigua ensucrada i calenta a la qual homafegeix un licor fort i llimona. Arbust de la família de les *Euforbiàcies* quines llavors contenen un oli purgant.
- 8- Sigles de l'institut nacional d'indústria. Punt craniomètric situat a l'extrem inferior de la sutura entre ambdós ossos nasals. Ram de flors.
- 9- Òrgan de l'olfacte dels vertebrats. Capgitrat: Que en una sèrie, en té cinc davant seu. Capgitrat: Maria Dolors.
- 10- En anglès, formiga. Capgitrat: dos mil dos cents. Qualsevol dels dos peus de davant dels animals quadrúpedes.
- 11- Símbol del tàntal. Nombre irracional ($2,71828$) que és a la base dels logaritmes naturals.

Ordenades

- 1- Hiosciamina.
- 2- Dit de la substància que permet d'obtenir una emulsió estable.

- 3- Seguidor d'un moviment cinematogràfic italià que fugí de la buida grandiloquència feixista per adoptar un to pregonament realista.
- 4- 900.
- 5- Inici d'aorta. Abreviatura de centímetre cúbic. Habitant d'un Estat intervingut per la Unió Europea.
- 6- Símbol químic de l'iriidi. Metall preciós. Perill incert.
- 7- Divinitat egípcia representada per un home amb cap de falcó. Nom de lloc.
- 8- Doctrina, segons la qual l'ésser, les idees eternes i universals, constitueixen l'objecte immediat i directe de la ment i només mitjançant la comprensió quasi-intuïtiva d'aquest objecte poden ésser copsats intel·lectualment els altres objectes del coneixement.
- 9- Capgitrat: DNA.
- 10- Capgitrat: Cos prim i rígid acabat en punta. Gènere de plantes anuals de la família de les compostes essent l'espècie utilitzada en farmàcia i tintoreria la tinctorius, quines flors dessecades tenen aspecte de safrà, per la qual cosa se la coneix popularment com safrà bastard.
- 11- Consonants, Capgitrat: un dels principis actius del sèver, sòlid amarg de color groc de llimona derivat de l'àloe-emodina i la glucosa.
- 12- Acció d'inferir una cosa d'una altra.
- 13- Pertanyent o relatiu a l'abat.

SOLUCIÓ ALS MOTS ENCREUATS

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	E	N	C	A	I	R	O	N	A	R			
2	M	E	M	O	R	A	N	D	U	M			
3	D	U	O				T	A	P	S	I	A	
4	A	L	R		C	O	T	O			L	B	
5	T	S	E		C	R	O	L		C	A	L	A
6	U	I	A				P	O		A	N	A	C
7	R	O	L		G	R	O	G		R	I	C	I
8	I	N	I		R	I	N	I		T	O	I	A
9	N	A	S		E	S	I	S		A	L	O	L
10	A	N	T		C	C	M	M		M	A		
11		T	A				E						

Adreça de la plana Web de la Societat: <http://www.schf.cat/>

+

+

+

+